

Σωκράτη Β. Σίσκου

Β' Έκδοση 2016

ΤΟ

ΣΤΡΑΤΑΤΣΑΡΙΣΜΕΝΟ

ΠΟΡΤΡΕΤΟ

Ζήγημα

Ιδεολογικών

Αντιθέσεων

Θεσσαλονίκη

Σωκράτη Β. Σίσκου

Β' Βελτιωμένη Έκδοση 2016

ΤΟ
ΣΤΡΑΤΑΤΣΑΡΙΣΜΕΝΟ
ΠΟΡΤΡΕΤΟ

Διήγημα
Ιδεολογικών
Αντιθέσεων

Θεσσαλονίκη

© Α' Έκδοση 1982
Β' Έκδοση 2016 (σε CD)
ΣΩΚΡΑΤΗΣ Β. ΣΙΣΚΟΣ
Κοσμοπούλου 14
546 43 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ISBN 978-960-9763-18-9

Ο Τζον Άνταμς, πρώτος αντιπρόεδρος του νέου κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και δεύτερος πρόεδρος, μετά τον Τζορτζ Ουάσινγκτον, αξιολογώντας την τεράστια εξουσιαστική δύναμη του χρήματος και των κερδοσκοπών, είπε: «Υπάρχουν δυο τρόποι για ν' αποστερήσεις την κυριαρχία από μια χώρα, από έναν λαό: Το σπαθί ή το χρέος». Είναι ένας κανόνας, που χαρακτηρίζει και τις κοινωνικές σχέσεις υποταγής και δουλείας, ανάμεσα στον ανέντιμο πλούσιο τοκογύφο και στον υπερχρεωμένο φτωχό πολίτη.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Στις τελευταίες δεκαετίες έγιναν θεμελιακές μεταβολές στα «πιστεύω», στις συνήθειες, στα ήθη, στις συνθήκες διαβίωσης, στη νοοτροπία και γενικότερα σ' ό,τι συνηθίζουμε ν' αποκαλούμε κοινωνική ζωή.

Η αρχή είχε γίνει ίσως πιο πριν, σ' έναν βραδύ αρχικά ρυθμό, που δεν έγινε αμέσως αντιληπτός από τους ρομαντικούς, τους ευαίσθητους, τους ανθρώπους που πίστευαν ενσυνείδητα στις πνευματικές αξίες της ζωής. Από όλους αυτούς οι οποίοι στα νιάτα τους γαλουχήθηκαν με ιδέες, ιδανικά και αξίες, που αργότερα πετάχτηκαν στα σκουπίδια από τους ίδιους τους κήρυκές τους.

Θα ήταν ασυγχώρητη αφέλεια να υποστηρίξει κάποιος, πως άλλοτε ο κόσμος ήταν καλύτερος. Ενδεχομένως, μάλιστα, να ήταν δυνατόν ν' απαριθμηθούν γεγονότα και καταστάσεις πολύ πιο βάρβαρες κι απάνθρωπες, σε σύγκριση με αντίστοιχες σημερινές. Με μια διαφορά: Η πνευματικότητα ενός ανθρώπου, αποτελούσε τότε βασικό στοιχείο κοινωνικής αναγνώρισης και σ' αυτό το δεδομένο βασίστηκαν πολλοί και ιδιαίτερα τα ανήσυχα νιάτα αυτών των δεκαετιών, για να καταρτίσουν, με κάποιες αξιοκρατικές επιλογές, τις επαγγελματικές και κοινωνικές τους ιδεολογικές θέσεις. Αυτό το στοιχείο δεν ήταν κάτι το νέο. Το γεγονός πως ένας Αλέξανδρος πήγε να συναντήσει έναν τρωγλοδύτη Διογένη, δεν αποτελεί τυχαίο και μεμονωμένο επεισόδιο. Αποτελεί έναν συμβολισμό, μια αναγνώριση των πνευματικών αξιών, που κατάφερε να επιζήσει ως τα μέσα, ίσως, και του εικοστού αιώνα.

Ο κόσμος ήταν λίγο πολύ πάντα βρόμικος. Λίγες φορές, όμως, υπήρξε τόσο ανάισχυντα χυδαίος και πνευματικά αποχαυνωμένος, όπως αυτές τις τελευταίες δεκαετίες. Η σημερινή υπερκαταναλωτική κοινωνία σάρωσε παλιές ηθικές και πνευματικές αξίες κι έστησε για μοναδικό έμβλημα της το κέρδος, την υλική απόλαυση, τη βία, τη σπάταλη επίδειξη ή την άπληστη συσσώρευση πλούτου. Οι τοκογλύφοι, οι χρηματιστές και οι τραπεζίτες έγιναν οι κυρίαρχοι του κόσμου. Οι υπερχρεωμένοι (κράτη και απλοί πολίτες) κατάντησαν δούλοι στα σκλαβοπάζαρα των «Αγορών». Οι ιδεολόγοι, οι πνευματικά ανήσυχοι και διψασμένοι για γνώση, οι συναισθηματικά δεμένοι με τα ιδανικά των εφηβικών τους χρόνων, βρέθηκαν ανυπεράσπιστοι και προδομένοι όταν ενηλικιώθηκαν. Εξομοιώθηκαν με τους διστραμμένους, που επιμένουν να αυνανίζονται στο κρεβάτι μιας πόρνης. Οι περισσότεροι έσκυψαν το κεφάλι. Άλλοι όμως αντέδρασαν με τη μανία της τίγρης, που ξεφεύγει βαριά τραυματισμένη από παγίδα.

Σ' αυτούς τους δεύτερους ανήκει και ο ήρωας του έργου μας. Αναγκασμένος να συμβιβαστεί για ν' αντιμετωπίσει μια νέα κοινωνική πραγματικότητα, χωρίς τους εξωραϊσμούς της εφηβείας, αυτοϋποβάλλεται σε πλύση εγκεφάλου, ώσπου να διαμορφώσει μια νέα προσωπικότητα. Κατορθώνει έτσι, σιγά σιγά, με διαδοχικές ηθικοπνευματικές ανακατατάξεις και διαφοροποιήσεις, να μετασχηματιστεί, από έναν φιλήσυχο και πνευματικά ολοκληρωμένο δημόσιο υπάλληλο, σ' ένα αδηφάγο κι αδίστακτο θηρίο της ζούγκλας των κερδοσκόπων.

Μερικοί ίσως ισχυριστούν πως, καθώς αποκαλύπτεται η νέα προσωπικότητα του ήρωα του έργου, το νυστέρι προχωρεί πολύ βαθιά, με επιμονή κι ίσως με κάποια αγριότητα, με αποτέλεσμα να αναδύονται αποπνικτικές και δυσώδεις αναθυμιάσεις. Δεν θα διαφωνήσω μαζί τους, με την ελπίδα πως θα κατανοήσουν και τη δική μου άποψη. Πιστεύω πως, αν πραγματικά θέλουμε μια πιο ανθρώπινη κοινωνία, έχουμε χρέος προς τους εαυτούς μας και τα παιδιά μας να δούμε την αλήθεια γυμνή κι αποκρουστική, όπως είναι. Μόνον έτσι θα καταφέρουμε να γνωρίσουμε, κατά τον Βιργίλιο, «τις αίτιες των πραγμάτων», διότι μόνο στην αλήθεια βρίσκεται «και η ομορφιά της εντιμότητας».

Το έργο γράφτηκε το καλοκαίρι του 1978. Τα περισσότερα στοιχεία της πλοκής του αποτελούν αληθινά γεγονότα, που καταγράφηκαν σε διαφορετικούς τόπους και χρόνους, αλλά οπωσδήποτε μέσα στη χρονική περίοδο στην οποία εξελίσσεται η υπόθεσή του. Θα μπορούσαμε να πούμε πως, μ' όλο που αυτή η ιστορία δεν είναι ως σύνολο πραγματική, βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα και καταστάσεις, που αποδίδουν το κλίμα αμοραλισμού το οποίο κυριαρχεί διαχρονικά και όχι μόνο στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο της υπόθεσης του έργου. Και σήμερα, αυτά τα γεγονότα, εμφανίζονται αναλλοίωτα με την ίδια ένταση και την ίδια μορφή.

Δεν ξέρω αν κάνω λάθος ή αν υπερεκτιμώ τους στόχους του μικρού αυτού πεζογραφήματος, αλλά όταν τον Αύγουστο του 1978 έφτανα στις τελευταίες αράδες του, πίστευα περισσότερο πως θεμελίωνα ένα ιστορικοκοινωνικό ντοκουμέντο μιας συγκεκριμένης εποχής, μέσα σ' έναν συμβολικό χώρο, παρά πως έγραφα ένα μικρό λογοτεχνικό έργο. Αυτό όμως μπορεί να το κρίνει αμερόληπτα μόνο ο αναγνώστης, όταν φτάσει στην τελευταία σελίδα και βγάλει τα δικά του συμπεράσματα.

Θεσσαλονίκη, 2-1-2016

Σ. Β. Σ.

Πικρές αναμνήσεις

Αύγουστος του 1978! Ο Φίλιππος Πολάρ ξαπλώθηκε με νωχέ- λεια στην αναπαυτική σεζ λονγκ, που βρισκόταν στη δεξιά πλευρά της πνιγμένης, μέσα σε λουλούδια και πεύκα, βεράντας του όμορφου εξοχικού του σπιτιού κι άνοιξε το φορητό ραδιόφωνο, που ήταν στημένο όρθιο στο διπλανό τραπεζάκι. Μια απαλή μουσική ξε- χύθηκε. Άφησε τη ματιά του να πλανηθεί στο απέραντο πευκοδά- σος που απλωνόταν μπροστά του, στις όμορφες και ιδιότροπα χτισμένες με πελεκημένη πέτρα βίλες, στα ακριβά αυτοκίνητα των γειτόνων του... Κι ένιωθε πως ήταν ένας ευτυχισμένος άνθρωπος κι ένας πετυχημένος επιχειρηματίας.

Όσο κι αν προσπαθούσε να συγκρατήσει μακριά απ' τη μνήμη του παλιές πικρές αναμνήσεις, σχεδόν πάντα, σε τέτοιες στιγμές μοναξιάς και αυτοσυγκέντρωσης, αχαλίνωτη η φαντασία του τον γύριζε μερικά χρόνια πίσω, λες πως από μια εσωτερική κι ανεξή- γητη ανάγκη, ήθελε να αυτοβασανίζεται με πικρές σκέψεις και να χάνει την απόλυτη αίσθηση της τωρινής ευτυχίας του.

Πέρα στο βάθος, ανάμεσα από το άνοιγμα που άφηναν οι λόφοι, ξεχώριζαν θαμπά, μέσα από τις κάπνες που βάραιναν ασφυκτικά πάνω απ' την πόλη, τα σπίτια και οι δρόμοι της δυτικής πλευράς και η περιοχή του λιμανιού με τα καράβια που περίμεναν ξεφόρ- τωμα. Σ' αυτή την περιοχή της πρωτεύουσας έζησε ο Πολάρ τα παιδικά του χρόνια, κι εκεί, στη μυρουδιά της ψαρίλας από την ιχ- θυόσκαλα και του τσιμέντου από το κοντινό εργοστάσιο, γεννήθηκε το πρώτο του παιδί, ο Μάρκος.

Είχε πιστέψει τότε, ότι ήταν της μοίρας του να μην καταφέρει να ξεκολλήσει από τη γειτονιά της οδού Αθηνάς, όπου, από τότε που παντρεύτηκε, καθόταν με νοίκι σ' ένα μικρό διαμέρισμα, στον πρώ- το όροφο μιας τρισάθλιας οικοδομής, με σκοτεινούς διαδρόμους και με υγρά υπόγεια, στα οποία κυκλοφορούσαν ποντίκια. Πιο πέ- ρα, στον άλλο παράλληλο λασπόδρομο, βρισκόταν το χαμόσπιτο του πατέρα του, ένα ετοιμόρροπο χτίσμα, με ένα μόνο πελώριο δωμάτιο και μια υγρή κουζίνα.

Κι όμως, όλα άλλαξαν τόσο ξαφνικά, όταν ούτε το πρόσμενε αλ- λά ούτε και το 'χε φανταστεί! Περίμενε βέβαια μια βελτίωση στη ζωή του, όταν με χίλιες στερήσεις τέλειωσε το πανεπιστήμιο και δι-

ορίστηκε στις οικονομικές υπηρεσίες του υπουργείου Γεωργίας, μα γρήγορα είχε την ευκαιρία να εκτιμήσει με ακρίβεια το μέγεθος αυτής της αλλαγής. Μετά τα ονειροπολήματα των πρώτων ημερών του διορισμού, τίποτα!.. Καμιά άλλη ευτυχισμένη στιγμή, καμιά ελπίδα, καμιά αισιοδοξία για επαγγελματική και κοινωνική βελτίωση... Το 'ξερε πια πως, σ' όλη του τη ζωή, θα ζούσε και θα πέθαινε σαν ένας φτωχοϋπάλληλος, χωρίς να προσφέρει στον εαυτό του, στη γυναίκα του και στα παιδιά του, κάτι περισσότερο από την εξασφάλιση των βασικών καθημερινών αναγκών.

Θα 'πρεπε ίσως να υποταχθεί στη φιλοσοφία αυτής της πραγματικότητας, που συνοψίζεται στο «μεροδούλι μεροφαί». Οι πνευματικές του όμως ανησυχίες δεν θα μπορούσαν να κοπάσουν, μέσα σ' αυτού του είδους τη θεώρηση της ζωής. Ήταν από τους ανθρώπους που δεν μπορούν να ζήσουν, σκοπεύοντας σε τόσο χαμηλούς στόχους.

Ο Πολάρ έκλεισε τα μάτια του και χωρίς να το θέλει βρέθηκε στην οδό Αθηνάς, την εποχή που το πρώτο του παιδί είχε συμπληρώσει, ακριβώς, δυο χρόνια απ' τη μέρα που γεννήθηκε.

Ήταν τότε Αύγουστος του 1970!

Τα ιδανικά της εφηβείας

Η ζέστη ήταν αποπνικτική. Ούτε φυλλαράκι κουινόταν στα καψαλισμένα από τον ήλιο και τις σκόνες δενδρύλλια του απέναντι πεζοδρόμιου. Ο δρόμος, τα μπαλκόνια, η μικρή αλάνα, όπου άλλες ώρες ξεφώνιζαν, σαν δαιμονισμένο μελίσσι, οι πιτσιρίκοι της γειτονιάς, ήταν όλα έρημα... Μόνο στην άκρη της αριστερής πλευράς του δρόμου, κάτω από μια κίτρινη ξεφτισμένη τέντα, κοιμόταν ακουμπισμένος, με τα δυο του χέρια πάνω σ' ένα τρίποδο σιδερένιο στρογγυλό τραπεζάκι, ο μπάρμπα Πετρώφ, ο μανάβης.

Η οδός Αθηνάς ήταν ένας δρόμος με έντονες αντιθέσεις. Θα 'λεγε κανείς πως αποτελούσε το σύνορο, ανάμεσα στο φτωχόκοσμο που βρισκόταν από την αριστερή πλευρά κι απλωνόταν στις δυτικές συνοικίες της πόλης, και στους νεόπλουτους της ανατολικής πλευράς, που αγωνίζονταν, με την επίδειξη και τη σπατάλη,

να δείξουν ότι δεν άνηκαν σ' αυτό το φτωχόκοσμο. Στην περιοχή κατοικούσαν, επίσης, πολλές οικογένειες δημοσίων υπαλλήλων, που αποτελούσαν ένα ενδιάμεσο σκαλοπάτι ανάμεσα σ' αυτούς τους δυο αντίθετους κόσμους.

Ο Πολάρ ένωθε ένα είδος ανακούφισης όταν, τέτοιες ώρες, που όσοι απόμειναν στην πόλη έπεφταν στη συνηθισμένη καλοκαιριάτικη μεσημεριανή νάρκη τους, καθόταν στο μπαλκόνι και φιλοσοφούσε την κατάντια του. Τις άλλες εποχές, όταν οι πλούσιοι της γειτονιάς γύριζαν από τις διακοπές τους και γέμιζαν τη δική τους πλευρά του δρόμου με πανάκριβα αυτοκίνητα, οι βεράντες και τα αντικρινά μπαλκόνια, ιδίως τ' απογεύματα, πλημμύριζαν από χαρούμενες παρέες που έπιναν ουίσκι και χαρτόπαιζαν ξεφωνίζοντας. Τότε, αντί να κάθεται στο μπαλκόνι, αποτραβιόταν στην πίσω πλευρά του σπιτιού και ριχνόταν με τις ώρες στο διάβασμα. Ήθελε να ξεχνιέται, γιατί αυτές οι έντονες αντιθέσεις και οι αναπόφευκτες συγκρίσεις τον αναστάτωναν. Άλλωστε, με το βιβλίο στο χέρι, απέναντι σ' έναν κόσμο χωρίς πνευματικές ανησυχίες, ένωθε τις περισσότερες φορές φοβερά ταπεινωμένος και σαν ύπαρξη ουρανοκατέβατη από άλλον πλανήτη, χωρίς πραγματική αίσθηση του κοινωνικού χώρου μέσα στον οποίο ήταν υποχρεωμένος να κινείται.

Η γυναίκα του είχε δισταθανθεί αυτή την ψυχολογική του κατάσταση και προσπάθησε να τον βοηθήσει για να την ξεπεράσει. Ήταν τότε, που είχε δανειστεί από τη δημοτική βιβλιοθήκη τον «Πλούταρχο» και καθόταν στο μπαλκόνι τ' απογεύματα, για ν' αφοσιωθεί στις ενδιαφέρουσες βιογραφίες που περιγράφονται από το συγγραφέα μ' εντυπωσιακή δεξιοτεχνία. Ένα απόγευμα, είχε τόσο απορροφηθεί από το διάβασμα, ώστε δεν κατάλαβε πότε είχαν γεμίσει όλα τ' αντικρινά μπαλκόνια και ο δρόμος, από ξέγνοιαστο κόσμο που χαχάνιζε, φλέρταρε, σιγοτραγουδούσε, τσούγκριζε ξεφωνίζοντας τα ποτήρια με τη μπύρα ή το ουίσκι, με λίγα λόγια σκότωνε, όπως λένε, την ώρα του με καθετί που δεν κουράζει το μυαλό. Ξαφνικά ένωσε τόσο μόνος, τόσο αλλόκοτος κι' ονειροπαρμένος, τόσο εξωπραγματικός... Η Ελίζαμπεθ τράβηξε το βιβλίο απ' τα χέρια του και χαμογελώντας, του πρότεινε να πιουν έναν καφέ, «γιατί είχαν κουραστεί τα μάτια του από το διάβασμα κι ήταν καιρός για ένα διάλειμμα». Δέχτηκε ήρεμα την ανώδυνη εκείνη λύση, αλλά από τότε φρόντισε ν' αποτραβιέται πάντα στην πίσω

πλευρά του σπιτιού, για να γράψει ή να διαβάσει, όταν τα καλοκαιριάτικα απογεύματα γέμιζαν, ο δρόμος και τα μπαλκόνια, από ένα χαρούμενο κι ανέμελο κόσμο.

Αυτή η, έξω από τα συνηθισμένα για τους πολλούς καλούπια, στάση του, ήταν η αιτία που μερικοί τον χαρακτήρισαν μισάνθρωπο, κατσούφη, παράξενο, ψευτοδιανοούμενο ή ακόμα και άνθρωπο με «ύποπτα ενδιαφέροντα»... Το τελευταίο αυτό ήταν το τελικό συμπέρασμα των πολλών, για κάθε πολίτη του Σανμαντάρ που, από ακατανόητη γι' αυτούς παραξενιά, προτιμούσε «ύποπτα» κοινωνικοοικονομικά βιβλία ή λογοτεχνικά έργα, αντί να παρακολουθεί τα γλυκανάλατα μελό στην τηλεόραση ή να έχει τις «απαραίτητες» ποδοσφαιρικές γνώσεις. Δυο τρεις «άσπονδες φίλες» ρώτησαν, μισοαστεία μισοσοβαρά, τη γυναίκα του αν ήταν ιδιότροπος ή υποχόνδριος, γιατί μόνον έτσι θα μπορούσε ίσως να δικαιολογηθεί «η μανία του» ν' αποφεύγει τις συνηθισμένες παρέες της γειτονιάς και να «ξημεροβραδιάζεται με τα βιβλία στο χέρι».

Κι όμως ο Πολάρ δεν ήταν ούτε υποχόνδριος, ούτε μισάνθρωπος. Κλείστηκε στον εαυτό του, γιατί έτσι νόμιζε πως θα μπορούσε να προστατευτεί πιο αποτελεσματικά από τις κραυγαλέες επιδείξεις της κοινωνικής και επαγγελματικής επιτυχίας των άλλων, που τον ταπείνωναν βασανιστικά. Η επιμονή και το πάθος του για τη σωστή γνώση και μόρφωση, ήταν ίσως το μοναδικό όπλο του για να αντιμετωπίσει το νεοπλουτισμό του άξεστου γείτονα. Ήταν ο «αξιοπρεπής και φιλομαθής» δημόσιος υπάλληλος, με τις τρεις χιλιάδες ψωρομισθό το μήνα, με τα πτυχία, τις ξένες γλώσσες, την εγκυκλοπαιδική μόρφωση και την πίστη στην πλατωνική ιδέα για έναν καλύτερο κόσμο. Αυτά ήταν όλα κι όλα τα πλούτη του! Κι από την άλλη πλευρά, οι πραγματικές ανάγκες, όπως το νοίκι, τα έξοδα για να συντηρηθεί η οικογένεια, η ανύπαρκτη ψυχαγωγία, το ντύσιμο... Να μια πραγματικότητα που, δικαιολογημένα, έδινε το δικαίωμα στον εργολάβο της απέναντι πολυκατοικίας, που δεν ήξερε, καλά καλά, να γράφει τ' όνομά του, να τον βλέπει σαν ζώυφιο κάτω απ' το πέλμα του. Όταν ο Πολάρ έκανε τέτοιες σκέψεις, επαναστατούσε, ένιωθε ηθικά και κοινωνικά εκμηδενισμένος και ονειρευόταν μια κοινωνία, στην οποία η κατανομή του πλούτου θα 'πρεπε να γίνεται ανάλογα με την αξία, την πνευματικότητα και την ουσιαστική κοινωνική προσφορά του κάθε ατόμου. Ώρες ώρες γι-

νόταν ένας πλατωνικός κοινωνιολόγος, που προσπαθούσε να φανταστεί μια δίκαια και χωρίς έντονες κοινωνικές αντιθέσεις πολιτεία, κι άλλοτε έφτανε σε ακραίες αυταρχικές λύσεις για να οδηγηθεί στην ιδανική κοινωνία του. Στο τέλος, κατάληγε πάντα στην ωμή διαπίστωση πως, αυτός και οι όμοιοί του, ήταν οι αδιόρθωτοι ουτοπιστές, γιατί τα αγαθά του τεχνικού πολιτισμού και ο μεγάλος πλούτος πάντοτε ανήκαν αλλά και θ' ανήκουν, σ' όσους αντιλαμβάνονται τους μηχανισμούς και τις μεθόδους διανομής του πλούτου και της εξουσίας, σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Και η συγκεκριμένη κοινωνία στην οποία ζούσε ο ίδιος, ήταν η Δημοκρατία του Σανμαντάρ, μια πολιτεία όπου οι δημοκρατικές διαδικασίες ήταν χρήσιμες μόνον όσο νομιμοποιούσαν την απληστία του χρήματος και το ξέφρενο κυνήγι του κέρδους. Ήταν μια κοινωνία εμπόρων, βιομηχάνων, εργολάβων, καταφερτζήδων, τσαρλατάνων... Οι πνευματικοί και ιδεολογικοί οραματισμοί ορισμένων, οφείλονταν στην έλλειψη πρακτικότητας. Με λίγα λόγια, ανήκε κι αυτός στους «μορφωμένους μπούφους», οι οποίοι πιστεύουν πως, ένα κοπάδι με πεινασμένα τσακάλια που ξεκοκαλίζει το ψοφίμι, έχει όλη «την καλή διάθεση κι ευαισθησία» ν' αφήσει, το μεγαλύτερο μερίδιο, για τα άλλα πεινασμένα ζώα της περιοχής. Ο Πολάρ θυμόταν το φιλόλογο καθηγητή του στο γυμνάσιο, που δάκρυζε από συγκίνηση όταν τους ανάλυε το «Φάουστ» και την «Αντιγόνη», συνεπαρμένος από την κοινωνία του πνεύματος και των ιδανικών που ονειρευόταν και στην οποία τοποθετούσε όλες τις αξίες της ζωής, για τις οποίες αξίζει να γεννιέται ένας άνθρωπος. Κι όμως, το παντελόني του, στο πίσω μέρος, ήταν ξεφτισμένο από το χρόνο και σε κάποιο σημείο κακομπαλωμένο. Αυτή η εικόνα έμεινε ανεξίτηλη στη μνήμη του Πολάρ, παρά την ουσιαστική επίδραση που διαμόρφωσε στις ιδέες, στη συμπεριφορά και γενικά στην όλη νοοτροπία του αυτός ο καθηγητής. Είχε διαπλαστεί «καθ' εικόνα και ομοίωση» του δασκάλου του. Τώρα όμως, ύστερα από τόσα χρόνια βιοπάλης, το μπαλωμένο πανταλόني του καθηγητή του στριφογύριζε μπροστά στα μάτια του, σημάδι αδιάψευστο της εξωπραγματικής έννοιας του κόσμου που έζησε μέχρι τότε. Άλλωστε, γι' αυτό έγινε και υπάλληλος! Ονειρευόταν να υπηρετήσει το κοινωνικό σύνολο και να αναγνωριστεί αυτή η προσφορά του. Να βάλει κι' αυτός ένα πετραδάκι, για να γίνει μια μέρα το Σανμαντάρ ένας επίγειος παρά-

δειςος. Και ξαφνικά έπεσε από τα σύννεφα! Έτσι απότομα, λες κι άνοιξαν για πρώτη φορά τα μάτια του. Ένα παραπέτασμα έπεσε κι όλη η ομορφιά του ιδανικού κόσμου που ονειρεύτηκε, γκρεμίστηκε μπροστά στα πόδια του. Τότε πίστεψε πως, τόσο ο ίδιος, όσο και ο καθηγητής της φιλολογίας, ανήκαν σε μια κατηγορία «φιλοσοφημένων χαζών», που χρησιμοποιούσαν το μυαλό και τις ικανότητες τους κυνηγώντας ιδέες και ιδανικά, την ώρα που άλλοι αμαθείς μα ρεαλιστές, μάθαιναν την τέχνη να συσσωρεύουν πλούτη και να επιπλέουν κοινωνικά. Κατάλαβε πλέον πως, ο καθένας δεν είναι ούτε αυτό που πιστεύει πως είναι, ούτε αυτό που νομίζει πως αξίζει, αλλά είναι αυτό στο οποίο θα τον κατατάξει, αφού τον αξιολογήσει με τα δικά του μέτρα, ο κοινωνικός του περίγυρος.

«Η μέθοδος Πολάρ»

Ο ξάδερφός του ο Κριστιάν, ήταν απ' αυτούς που δεν έχασαν τον καιρό τους σε φιλοσοφίες. Ήταν, ήδη, δημιουργημένος και τέλειος γνώστης των μηχανισμών της αγοράς.

— Θα είσαι πάντα αδιόρθωτος, Φίλιππε! του είπε πριν λίγες μέρες, όταν με μισόλογα προσπαθούσε να τον πείσει για την υπόθεση της εξαγοράς των καπναποθηκών από το Δημόσιο.

Στην Επιτροπή Κρίσεως των προσφορών συμμετείχε και ο Πολάρ, χωρίς καλά καλά να το καταλάβει, μετά από μια σειρά από σατανικές συμπτώσεις κι ανεξήγητη, για την μέχρι τότε κακομοιριά του, εύνοια της τύχης. Αλλά, όταν τελικά ορίστηκε μέλος της επιτροπής, τότε μόνον κατάλαβε γιατί έγινε όλος εκείνος ο λυσσασμένος αγώνας, από το υπουργείο και τους καπνέμπορους, για να τον αντικαταστήσουν.

— Όστε είμαι αδιόρθωτος!

— Είσαι, είσαι! Πρέπει να το παραδεχτείς!.. Σου δίνεται μια μεγάλη ευκαιρία!.. Μην σκέφτεσαι ακόμα σαν καλαμαράς κι αφήνεις στις στερήσεις τη γυναίκα σου και το παιδί σου... Μην είσαι αφελής!, επέμεινε ο Κριστιάν.

Αφελής! Όστε τα ιδανικά, οι ιδέες, η πίστη σε αξίες!.. Όλα όσα μας έμαθαν οι δάσκαλοι στο σχολείο, οι γονείς στο σπίτι, οι καθη-

χητές στην εκκλησιά, όλα ήταν αφέλεια; Είχαν λοιπόν τόσο αλλάξει τα μέτρα, για να μετρούν τις αξίες της ζωής και ο ίδιος είχε μείνει τόσο καθυστερημένος, τόσο ανενημέρωτος!..

— Φεύγω αλλά θα ξανάρθω σε δυο τρεις μέρες, του είχε πει ο Κριστιάν. Νομίζω πως, οι τριάντα χιλιάδες φράγκα που σου δίνουν είναι αρκετά... Σκέψου το! Μην είσαι κορόιδο...

Το είχε σκεφτεί ο Πολάρ, πολύ πριν οι καπνέμποροι βάλλουν τον ξάδερφό του για να τον μεταπίσει. Είχε ζήσει όλη εκείνη την αγωνία, για το διορισμό του ως αναπληρωματικού μέλους της επιτροπής και ήξερε τι είδους συμφέροντα παίζονταν πίσω από τις φαινομενικά αντικειμενικές κρίσεις αυτής της επιτροπής. Ήξερε πως αν είχαν τη δύναμη και το χρόνο, θα φρόντιζαν έγκαιρα για να τον αντικαταστήσουν, αλλά τώρα έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις μέσα στον Αύγουστο, για να γίνουν οι συγκεντρώσεις των καπνών της φετινής σοδειάς στις αποθήκες που θα εξαγοράζονταν σε υπερκοστολογημένες τιμές. Έπρεπε να διαρρυθμιστούν κατάλληλα, ως το τέλος του φθινοπώρου, ή το αργότερο στις αρχές του χειμώνα... Δεν υπήρχαν άλλα χρονικά περιθώρια. . .

— Όστε σήμερα θα ξανάρθει το ξαδερφάκι μου!, σκέφτηκε ο Πολάρ χαμογελώντας.

Ήταν Τετάρτη, δεκαεννιά Αυγούστου! Ένιωθε πολύ ικανοποιημένος, γιατί του δινόταν η ευκαιρία για να εξαγοράσει, με μια κίνηση, όλη τη φιλοσοφημένη «χαζοαφέλεια» των χρόνων που πέρασαν. Ενεργούσε με το φανατισμό νεοφώτιστου. Είχε ξαφνικά μετατραπεί σε τίγρη, που βρίσκεται σε κατάσταση ετοιμότητας, αποφασισμένη να παγιδέψει το θήραμά της... Κι ήξερε πως το μυαλό, το δικό του μυαλό, που ως τότε το χρησιμοποιούσε για να οραματίζεται την ευτυχία και την ευημερία των άλλων και για να διευκολύνει τους αμαθείς προϊσταμένους του να προάγονται σε διευθυντές, ήταν στα χέρια του ένα γερό όπλο, τώρα που ήθελε να το χρησιμοποιήσει για να ωφελήσει μόνο τον εαυτό του.

Κοίταξε απέναντι. Ο μπάρμπα Πετρώφ είχε σηκωθεί τεμπέλικα και στριφογύριζε αργά αργά τη μανιβέλα της τέντας, αφού ο ήλιος είχε αποτραβηχτεί πιο μακριά. Οι διαπεραστικές στριγκλιές που έβγαζαν τα αλάδωτα γρανάζια του μηχανισμού της τέντας, έφερναν στον Πολάρ μια ανατριχίλα, όμοια μ' εκείνη που φέρνει το σιδηροπρίονο όταν κόβει σωλήνες ή άλλα σίδερα. Ο μανάβης τρά-

βηξε από τα καφάσια του πάγκου, τους μουσαμάδες που σκέπαζαν ως τότε τα φρούτα και τα ζαρζαβατικά του κι έριξε, από έναν κουβά που είχε δίπλα του, άφθονο νερό στο κεφάλι του.

Ήταν ένα κακόμοιρο ανθρωπάκι ο μπάρμπα Πετρώφ... θα 'λεγε κανείς πως με το μαγαζάκι του εκείνο, πού 'μοιαζε με κοτέτσι, δεν θα μπορούσε να κερδίσει ούτε το καθημερινό του φαγητό. Την εντύπωση αυτή την ενίσχυε και η εξωτερική του εμφάνιση. Κουρασμένο, ρυτιδιασμένο πρόσωπο, λιγδιασμένα και τσαλακωμένα ρούχα, τρύπια παπούτσια, όλα έδιναν την εντύπωση του φουκαρά και του κακομοίρη. Κι όμως, αυτός ο κακομοίρης σπούδαζε την κόρη του στο Λονδίνο κι είχε μια σεβαστή περιουσία από σπίτια και χωράφια, που του έδιναν ένα γερό εισόδημα. Το μικρότερο γιο του τον έγγραψε σε μια τεχνική σχολή γιατί, όπως έλεγε, «στα χρόνια που μας έρχονται «μόνο αυτές οι δουλειές θα έχουν πολύ ψωμί». Η γριά αλεπού οσφραίνόταν από μακριά το κέρδος και προς τα 'κεί οδηγούσε τα αλεπουδάκια.

Η ζωή του μπάρμπα Πετρώφ δεν ήταν από εκείνες που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν αισθήματα ζήλειας σε τρίτους. Ήταν τόσο στερημένη, τόσο θλιβερή και άθλια, ώστε δύσκολα ο τσιφούτης γερομανάβης θα μπορούσε να δώσει την εντύπωση ενός προνομιούχου ή ενός εκμεταλλευτή, παρά τις κλεψιές του στο ζύγι και τις παραφουσκωμένες τιμές του. Υπήρχαν όμως ορισμένοι στη γειτονιά, που με τη συμπεριφορά τους και τον επιδεικτικό τρόπο που ζούσαν, εξόργιζαν φοβερά τον Πολάρ. Ένας απ' αυτούς ήταν ο εργολάβος οικοδομών, που κατοικούσε σ' ένα πολυτελέστατο πελώριο διαμέρισμα της αντικρινής πολυκατοικίας. Πιο πέρα, ο έμπορος αυτοκινήτων... Κι ο χρηματιστής. . . Κι ο «κύριος» βιομήχανος που, από εργάτης της λαχαναγοράς, κατάφερε να πλουτίσει πουλώντας εμφιαλωμένους χυμούς από σάπια λεμόνια και πορτοκάλια. . . Μια ολόκληρη στρατιά από ανθρώπους που τους έπιανε αλλεργία, όταν κάποιος αδέξιος ονειροπόλος τολμούσε να τους μιλήσει για μόρφωση, για πολιτισμό, για βιβλία, για προσόντα, για ηθικές αξίες... Έτσι κάποτε την έπαθε η γεροντοκόρη που δούλευε στην εφορία και κάποια μέρα λογομάχησε με τον έμπορο αυτοκινήτων, γιατί πιπίλισε το φόρεμά της με λασπόνερα που τίναξε πάνω της το αυτοκίνητό του... Όταν, πάνω στους διαπληκτισμούς, η γυναίκα του υπενθύμισε πως «ένας καθώς πρέπει κύριος», θα πρέπει να

έχει στοιχειώδη αγωγή, πήρε την απάντηση πως ο συνομιλητής της μπορεί να μην είχε αρκετή αγωγή, αλλά είχε όμως πληθωρικά... γεννητικά όργανα. Την κραυγαλέα αυτή αυτοαναγνώριση της ανδροπρέπειάς του, τη συνόδεψε και με μια επιδεικτική διπλή χειρονομία προς το επίμαχο σημείο του σώματός του. Φυσικά επακολούθησε μακελειό με φωνές, κλάματα, φτυσίματα, φασκελώματα... Ο έμπορος την αποκάλεσε «στριμμένη γεροντοκόρη, πεινάλα, κλεφταρού, φοροεισπράκτορα» και η γυναίκα τον έφτυσε από μακριά, πολλές φορές, αποκαλώντας τον «διεφθαρμένο, κερδοσκόπο, ανεμομάζωμα, φοροφυγά κι άξεστο χωριάτη».

Στο βάθος του δρόμου, σε μια παλιά ετοιμόρροπη αποθήκη, δίπλα από σωρούς με σκουπίδια και μπάζα, κατοικούσε ο ιδιόρρυθμος και φαινομενικά ανισόρροπος Λαφόρτα. Με οικειότητα πλησίαζε όλους, σχεδόν, τους γείτονες και ψευτοφιλοσοφούσε αναπτύσσοντας παράξενες θεωρίες. Ήταν φανατικός εχθρός της «μισθωτής εργασίας». Γι' αυτό το λόγο ο Χανς, ο χωροφύλακας, τον χαρακτήρισε ως «φιλοσοφημένο τεμπελόσκυλο και διανοούμενο ζητιάνο», που ζούσε εις βάρος της κοινωνίας. Ποτέ του δεν εργάστηκε αλλά επιβίωνε, επί χρόνια, χάρη στη συμπόνια και την καλοπροαίρετη διάθεση του ιερέα της ενορίας, ο οποίος επέτρεπε στο Λαφόρτα να συμμετέχει, σε μόνιμη βάση, στα «συσσίτια αγάπης» της εκκλησίας. Ο Πολάρ, επιζητούσε την ευκαιρία για ν' ανταλλάξει κάποιες κουβέντες με τον παράξενο εκείνο «φιλόσοφο», και ν' ακούσει τις ανατρεπτικές θεωρίες του, προσφέροντάς του ένα τσιγάρο ή κερνώνοντας τον ένα ποτήρι κρασί στο ταβερνάκι της οδού Αθηνάς.

Τέτοιοι ήταν οι «εκλεκτοί» της γειτονιάς. Στα διπλανά ή αντικρινά όμως διαμερίσματα, υπήρχαν και υπαλληλάκια, μεροκαματιάρηδες, μικροεπαγγελματίες ή μικροβιοτέχνες, που αγωνιζόταν να ψευτοζήσουν με μια μάσκα τραυματισμένης αξιοπρέπειας. Οι πιο θλιβεροί «μασκοφόροι», ήταν οι δημόσιοι υπάλληλοι της γειτονιάς... Καλοσιδερωμένο κοστούμι, γραβάτα, καλογουαλισμένα παπούτσια και μόνιμη ανέχεια και οικονομικό άγχος... Τέτοιοι υπάλληλοι ήταν ο Πολάρ, ο χωροφύλακας Χανς που καθόταν στο διπλανό διαμέρισμα, ένας πολύτεκνος λοχαγός στην απέναντι πολυκατοικία, ένας εισπράκτορας της νομαρχίας, η γεροντοκόρη της εφορίας, ένας γραμματέας του υποθηλακοφυλάκειου κι αρκετοί άλ-

λοι... Επίσης, υπήρχαν στη γειτονιά πολλοί ιδιωτικοί φτωχοϋπάλληλοι, ραφτάκια, τσαγκάρηδες κι άλλοι μεροκαματιάρηδες, μα αυτοί ήταν πιο αληθινοί γιατί είχαν το θάρρος να δείχνονται έτσι όπως πραγματικά ήταν, χωρίς εξωραϊσμούς, χωρίς γραβάτες και χωρίς φτιασιδωμένες αξιοπρέπειες... Και ήταν μα και φαίνονταν φτωχοί... Δίχως μάσκες...

Πολλούς απ' αυτούς δεν ήταν εύκολο να τους συναντήσει κανείς στο δρόμο του, γιατί δούλευαν απ' το πρωί ως το βράδυ, για να συμπληρώσουν κανονικό μεροκάματο, σ' αφεντικά που δεν ήξεραν τι θα πει ωράριο.

Η επιδειξιμανία και η έλλειψη κοινωνικής αγωγής μερικών, εξόργιζαν αφάνταστα τον Πολάρ. Να, όπως της Ναρίμ, της γυναίκας του φαρμακέμπορου, η οποία διαλαλούσε τα πλούτη και τ' αγαθά «που τους χάριζε ο θεός», κατά τις μεγαλόφωνες συζητήσεις της από τα μπαλκόνια, με τις άλλες γειτόνισσες ή στο μπακάλικο της γειτονιάς. Εντυπωσιακά ντυμένη, εξεζητημένα χτενισμένη, με πανάκριβο αμάξι, νόμιζε πως κάτω απ' τα πόδια της βρισκόταν το κέντρο του κόσμου. Λίγο πολύ όλοι την ήξεραν στην περιοχή, γιατί θα 'ταν αδύνατο να μη την προσέξει κάποιος αν τη συναντούσε, έστω και μια φορά, στο δρόμο του. Είχε κάτι το ιδιαίτερο στην έκφραση, στο περπάτημα και στη φωνή της. Πιο πολύ όμως έγινε γνωστή, από το παρατσούκλι που της κόλλησε ένας φοιτητής της γειτονιάς. Εδώ κι αρκετά χρόνια, οι περισσότεροι την ήξεραν ως «βιοπάλη», γιατί θέλησε κάποτε να εξηγήσει μεγαλόφωνα, κατά τη συνήθειά της, στην καθαρίστρια της πολυκατοικίας τη... «βιοπάλη των τάξεων». Για κακή της όμως τύχη, περνούσε εκείνη τη στιγμή ο φοιτητής κι' έτσι «η πολιτικοκοινωνιολογική εξειδίκευση» της Ναρίμ, έγινε γνωστή στη γειτονιά.

Αυτή η γυναίκα είχε μια ιδιαίτερη αδυναμία να επαναλαμβάνει, με κουραστικές λεπτομέρειες, τον τρόπο με τον οποίο απόκτησε ο άντρας της τη σημαντική του περιουσία. Το παραμύθι τέλειωνε πάντα με τη στερεότυπη φράση, σαν ρεφραίν τραγουδιού: «Αχ, αν ήξερες πόσο κουραστήκαμε! Με τι στερήσεις κι αγωνίες δημιουργήσαμε ό,τι δημιουργήσαμε! Ο καημένος ο Μάριος δούλευε είκοσι τέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο!.. Έτσι αποκτήσαμε τα πλούτη μας, με σκληρή εργασία!.. Αμ τι νομίζουν μερικοί; Τα λεφτά πέφτουν απ' τον ουρανό, την ώρα που κοπρροσκυλιάζουν;».

Η σκληρή δουλειά! Η γνωστή συγκινητική ιστορία του αγνού νέου, που με την τίμια εργασία του αποκτά πλούτη, δόξα και γενική εκτίμηση. Με τέτοιες γλυκανάλατες ιστορίες είχε μεγαλώσει και ο Πολάρ. Τις άκουγε στο σπίτι, στο σχολείο, στο καθηγητικό της ενορίας και του είχε γίνει πίστη πως, κάπως έτσι γίνεται και στην πραγματικότητα. Όταν άρχισε τη βιοπάλη, είχε τη δυνατότητα να κάνει συγκεκριμένες εκτιμήσεις. Τα καρύδια είναι μετρημένα. Αν είσαι δημόσιος υπάλληλος ή μεροκαματιάρης και δουλεύεις οχτώ ώρες τη μέρα, θα παίρνεις εκατό περίπου φράγκα μεροκάματο. Αν δουλεύεις διπλές ώρες, θα παίρνεις γύρω στις διακόσιες κι' αν είσαι από την πάστα του Μάριου, του φαρμακέμπορου, και δουλεύεις όλο το εικοσιτετράωρο, χωρίς να κλείνεις μάτι ούτε λεφτό, τότε θα κερδίζεις τριπλάσια, πενταπλάσια, ας πούμε δεκαπλάσια...Ο φαρμακέμπορος όμως, και μ' αυτή την απλόχωρη μέθοδο υπολογισμών, πάλι δεν έδειξε την αληθινή τέχνη που τον βοήθησε ν' αποκτήσει την τεράστια περιουσία του. Το 1961, μόλις απολύθηκε από το στρατό, άρχισε να παριστάνει τον ιατρικό επισκέπτη και μέσα σε τέσσερα πέντε χρόνια, απέκτησε μια ατράνταχτη περιουσία που ξεπερνούσε τα εξήντα εκατομμύρια. Είχε δική του μέθοδο ο Πολάρ για να κάνει υπολογισμούς, προσπαθώντας να συγκρίνει τον ιδρώτα τέτοιων αετονύχηδων με το δικό του ιδρώτα. Από τότε που πήρε το πτυχίο του κι έπιασε δουλειά ως δημόσιος υπάλληλος, δεν κατάφερε να βάλει στην άκρη ούτε τσακιστή δεκάρα. Κέρδιζε γύρω στις τρεισήμισι χιλιάδες φράγκα το μήνα... Από την απογευματινή απασχόλησή του με λογιστικές εργασίες, συμπλήρωνε το εισόδημά του με άλλα χίλια πεντακόσια ως δυο χιλιάδες φράγκα... Έτσι, με χορτάτους υπολογισμούς, έπιανε το μήνα γύρω στις πεντέμισι χιλιάδες και το χρόνο, με όλες τις πρόσθετες παροχές από δώρα και επιδοτήσεις, γύρω στα εξήντα πέντε ως εβδομήντα χιλιάδες φράγκα. Μ' αυτή τη βάση υπολογισμού και με την προϋπόθεση πως, ούτε θα έτρωγε ούτε και θα 'χε άλλου είδους ανάγκες, ώστε να μπαίνουν στην άκρη όλα τα χρήματα που θα κέρδιζε, θα κατάφερε να δημιουργήσει την περιουσία του Μάριου σε... οχτακόσια πενήντα, περίπου, χρόνια, ή για να απλοποιηθεί ο λογαριασμός, σε οχτώμισι αιώνες.

Την πρώτη φορά που ο Πολάρ έκανε αυτή τη μαθηματική διαπίστωση, δεν μπόρεσε να κρατήσει τα γέλια του.

— Μωρέ μπράβο ακατάβλητε και φιλόπνευ φαρμακέμπορε! Τι ποτάμια ιδρώτα έχυσες όλους αυτούς τους... αιώνες! μουρμούρισε.

Η Ελίζαμπεθ τον πλησίασε ανήσυχη.

— Τί συμβαίνει, Φίλιππε; Για ποια ποτάμια μιλάς;

Βάλθηκε να της εξηγήσει τη μέθοδό του. Από εκείνη τη μέρα, το 'βρισκε διασκεδαστικό να υπολογίζει τις περιουσίες των άλλων σε χρόνια ή σε αιώνες. Πολλές φορές, μάλιστα, έβγαζε εντυπωσιακά νούμερα. Έτσι, για έναν μεγαλέμπορο του λιμανιού, βρήκε πως σαν δημόσιος υπάλληλος θα δημιουργούσε την περιουσία του μόνο αν άρχιζε να εργάζεται από την εποχή του... Τρωικού Πολέμου.

Όταν ένα κυριακάτικο απόγευμα, ανακοίνωσε το αποτέλεσμα αυτών των μαθηματικών υπολογισμών του σε μερικούς γείτονες, που τους είχε καλέσει για καφέ, επειδή ένιωθε εκείνη τη μέρα φοβερή πλήξη, δημιουργήθηκε μια ευχάριστη ατμόσφαιρα από τη ζωνηρή συζήτηση που ακολούθησε. Από τότε, αυτοί οι δημόσιοι υπάλληλοι της γειτονιάς, διατήρησαν τη συνήθεια να συναντιούνται κάπου κάπου, στο σπίτι ενός από την παρέα. Ο Φίλιππος δεν ήταν τακτικός σ' αυτές τις συναθροίσεις, αλλά φρόντιζε οι απουσίες του να μην γίνουν έντονα, αισθητές. Πάντα εύρισκε μια δικαιολογία. Ήθελε να μην αποξενωθεί από ένα περιβάλλον πολύ φιλικό, αν και οι κοσμικότητες, έστω και αυτού του χαμηλού επιπέδου, τον κούραζαν κατά βάθος, γιατί τις θεωρούσε «χαμένο χρόνο». Σ' αυτές τις συναντήσεις, εύρισκε την ευκαιρία ν' ανταλλάξει μερικές σωστές και λογικές κουβέντες με έναν τελωνειακό και έναν εφοριακό που έμεναν στη διπλανή πολυκατοικία, με τον υπάλληλο της νομαρχίας που ήταν σωστή κινητή εγκυκλοπαίδεια και με το χωροφύλακα που καθόταν στο διπλανό διαμέρισμα και για το λόγο αυτό τον ένιωθε περισσότερο «γείτονα» από τους άλλους. Με το λοχαγό της απέναντι πολυκατοικίας είχε μια ξερή καλημέρα. Είχε διαπιστώσει πως, ο λοχαγός και η γυναίκα του επιζητούσαν φιλίες στον «καλό κόσμο» της γειτονιάς, παρά το γεγονός πως τον κύκλο αυτό τον αποτελούσαν άνθρωποι με πολύ κατώτερη μόρφωση, σε σύγκριση με τη «δημοσιούπαλληλική παρέα».

Την άνοιξη, όταν ο Πολάρ γιόρταζε τα γενέθλιά του, τον είχαν κατά διαστήματα επισκεφθεί, για να του δώσουν ευχές, όλοι σχεδόν οι μικροϋπάλληλοι της γειτονιάς. Είχαν, κατά τις δέκα το βρά-

δυ, συγκεντρωθεί πάνω από δεκαπέντε άτομα, άνδρες και γυναίκες, και μιλούσαν για διάφορα θέματα, όπως συνηθίζεται σε παρόμοιες φιλικές συγκεντρώσεις. Όπως ήταν φυσικό, ο περισσότερος χρόνος αφιερώθηκε στα δημοσιευπαλληλικά προβλήματα. Στο τέλος η συζήτηση άναψε γύρω από τα μισθολογικά αιτήματα και τις βαθμολογικές εξελίξεις. Τότε ήταν, που πάνω στις συγκρίσεις των εισοδημάτων, κάποιος θυμήθηκε το Μάριο, το φαρμακέμπορο, και ζήτησε να εφαρμοσθεί η «μέθοδος Πολάρ» για να βρεθεί, με αναμφισβήτητη ακρίβεια, σε πόσους αιώνες δουλειάς αντιστοιχούσε η περιουσία του. Δημιουργήθηκε μια εύθυμη ατμόσφαιρα. Άρχισαν να γίνονται διάφορες υποθέσεις, για τον τρόπο που πλούτισε ο φαρμακέμπορος. Άλλος μίλησε για πλούσια κληρονομιά απ' την Αμερική, άλλος για λαθρεμπόριο φαρμάκων κι άλλος για κρυφό εβραϊκό θησαυρό, από την περίοδο της κατοχής, ο οποίος βρέθηκε σ' ένα παλιόσπιτο που «αγόρασε» ο πατέρας του φαρμακέμπορου. Πολλοί ζήτησαν διευκρινίσεις για την «αγορά του σπιτιού», αφού ο χαρακτηριστικός τρόπος με τον οποίο είχε διατυπωθεί η φράση, δημιούργησε αμέσως ερωτηματικά. Η ιστορία ήταν απλή και ξεκάθαρη. Η «αγορά» ήταν το αντάλλαγμα, για να φυγαδευτεί στη Μέση Ανατολή ο ιδιοκτήτης του σπιτιού. Όρισμένοι, αργότερα, είπαν πως ο αγοραστής φρόντισε να ειδοποιήσει τη Γκεστάπο κι έτσι κανένας πλέον, μετά τον πόλεμο, δεν αμφισβήτησε τη νομιμότητα της αγοράς του σπιτιού με τον κρυμμένο θησαυρό. Μια γυναίκα διάψευσε αυτή τη φανταστική, όπως είπε, ιστορία και μίλησε για εξυπνάδα, δουλειά, εμπορικό δαιμόνιο... Δημιουργήθηκαν, από τη στιγμή εκείνη σοβαρές διαφωνίες και μερικοί προσπάθησαν να δώσουν έμμεσα κοινωνικοπολιτικές προεκτάσεις στο θέμα. Εντούτοις, όλη η συζήτηση γινόταν με μεγάλη προσοχή κι ο καθένας, για να είναι σίγουρος πως δεν θα υπήρχε το ενδεχόμενο να παρερμηνευθούν οι απόψεις του, φρόντιζε να τις διανθίζει και με μερικές επαινετικές φράσεις για την «αξιέπαινη προσπάθεια της κυβέρνησεως», ή κάποια παρόμοια συγκαλυμμένη υμνολογία. Ο Χανς, ο χωροφύλακας, επέμενε κι αυτός πως «στην κοινωνία που ζούμε, ο καθένας με μυαλό και θέληση μπορεί να προκόψει». Παραδέχτηκε όμως πως, σε ορισμένες περιπτώσεις, «μερικοί το παρακάνουν» και γι' αυτό το κράτος θα πρέπει να παίρνει τα απαραίτητα μέτρα, για να προστατεύει τον πολίτη από την εκμετάλλευση. Είπε τη λέξη

«εκμετάλλευση» και ξεροκατάπτε, πολλές φορές, σαν να σκάλωσε στο λαιμό του αγκίστρι. Ως το τέλος δεν ξαναμίλησε. Είχε χάσει το κέφι του. Όταν οι άλλοι έφυγαν, ο Χανς καθυστέρησε σκόπιμα, αφού «τους χώριζε μια πόρτα κι' ήταν ακόμα νωρίς για ύπνο», και με τρόπο ξανάφερε τη συζήτηση στο ίδιο θέμα.

— Δεν ήθελα να μιλήσω ξεκάθαρα μπροστά στους άλλους, γιατί... Να, δεν ξέρεις τι ρόλο παίζει ο καθένας μας... Ο άλλος μπορεί να σου κάνει μεγάλη ζημιά... και να χάσεις το ψωμί σου, αν πάρει στραβά μια κουβέντα και βάλλει και αλατοπίπερο... Καλά δεν έκανα Φίλιππε;

— Ούτε συζήτηση! Έκανες πάρα πολύ καλά. . .

— Όταν οι άλλοι μιλούσαν γι' αυτόν τον πεθαμενατζή, είπε δείχνοντας με μια κίνηση του κεφαλιού του προς το σπίτι του φαρμακέμπορου, μου 'ρθε να ξεράσω όλα όσα ξέρω γι' αυτό το αισχρό υποκείμενο... Ευτυχώς κρατήθηκα... Φυλάξου που λένε από κακιά ώρα... Η σιωπή είναι χρυσάφι...

Συνέχισε να μιλά στον ίδιο τόνο. Είπε πόσο βαθιά εκτιμούσε τον Πολάρ, γιατί ήταν λιγομίλητος, καλός οικογενειάρχης και καλός πατριώτης... Επαίνεσε τη μόρφωση και την εργατικότητά του και στο τέλος έφτασε στις αποκαλύψεις. Ήταν απόλυτα κατατοπισμένος για όλα τα στάδια της «σκληρής δουλειάς» του φαρμακέμπορου. Με λίγα λόγια διηγήθηκε μια ιστορία, που μόνο σε μυθιστορήματα θα μπορούσε να συμβεί. Κι' όμως ήταν αληθινή! Ο φτωχός ιατρικός επισκέπτης, είχε γνωριστεί με κάποιον αετονύχη, απ' αυτούς που πέφτουν σαν αχόρταγα κοράκια στα ιδιαίτερα γραφεία των υπουργών, και με τη μεσολάβηση ενός κυβερνητικού παράγοντα πήραν δάνειο δεκαπέντε εκατομμυρίων φράγκων, με κρατική εγγύηση, «στα πλαίσια αναπτύξεως και προγραμματισμού της εθνικής τουριστικής πολιτικής». Τα πέντε εκατομμύρια τα έριξαν σε μια τουριστική ξενοδοχειακή μονάδα «δια την ανάπτυξιν μη αξιοποιηθείσης εισέτι τουριστικής περιοχής». Τα δυο χρειάστηκαν για τα σχετικά «λαδώματα», όσων συντέλεσαν στην έγκριση του δανείου και με τα υπόλοιπα έβαλαν τα θεμέλια μιας φαρμακοβιομηχανίας, η οποία, στην πραγματικότητα, ήταν ένα απλό συσκευαστήριο για φαρμακευτικά προϊόντα που παρασκευάζονταν στο εξωτερικό. Η απλή εμφιάλωση ή το πακετάρισμα χύμα φαρμάκων, συντελούσε στην πληρωμή μικρότερων δασμών για τα εισαγόμενα

προϊόντα και τους άφηνε τα χέρια ελεύθερα για τον καθορισμό τιμών, με κέρδος πάνω από πεντακόσια τοις εκατό στην τιμή κόστους.

Η τουριστική μονάδα, παρά τις επιδοτήσεις «δια την αξιοποίησιν της περιοχής», εγκαταλείφθηκε ως ασύμφορη για εκμετάλλευση και εξαγοράστηκε, σε λίγα χρόνια, από το δημόσιο. Η εξαγορά αυτή εμφανίστηκε στις εφημερίδες ως μεγάλη επιτυχία του Υπουργείου Τουρισμού και Περιβάλλοντος, γιατί «παρά την σημειωθείσαν εν τω μεταξύ άνοδον της αξίας των εγκαταστάσεων, αύται εξηγοράσθησαν παρά του δημοσίου, εις την προ διετίας καταβληθείσαν τιμήν κατασκευής των δεκαπέντε εκατομμυρίων φράγκων....κλπ».

Από εκεί και πέρα, οι δυο συνεταιίροι χώρισαν τα καρβέλια τους κι ο καθένας πήρε το δικό του δρόμο. Ο Μάριος, κατόρθωσε να πάρει ένα πρόσθετο δάνειο για την επέκταση της πρωτότυπης φαρμακοβιομηχανίας που ίδρυσε, μετά τη ρευστοποίηση του μεριδίου του από την παλιά. Έπειτα άρχισε μια εντυπωσιακή διείσδυση στην αγορά φαρμάκων και ιδιαίτερα στα, ελεγχόμενα από το κράτος, δημοτικά και στρατιωτικά νοσοκομεία. Οι «κατά παραγγελίαν» παραγγελίες φαρμάκων, γίνονταν σε τόνους. Αργότερα κατάφερε να ψηφιστεί ο νόμος για την «προστασία της εγχωρίου φαρμακοβιομηχανίας», με τον οποίο κατοχυρωνόταν μονοπωλιακά προνόμια σε ορισμένες κατηγορίες φαρμάκων μεγάλης κατανάλωσης. Κάποια στιγμή, από καθαρή απληστία, κινδύνεψε να τα χάσει όλα, αλλά φρόντισε έγκαιρα ν' ανοίξει το ταμείο του και να σκορπίσει άφθονο χρήμα για να συγκαλύψει την υπόθεση. Ήταν η περίπτωση της μεγάλης νοθείας αντιβιοτικών, που έκλεισε απότομα πριν καλά καλά ακουστούν οι πρώτοι ψίθυροι. Ποιος ξέρει πόσοι άρρωστοι πέθαναν, με την ελπίδα πως το «νεράκι» που τους έχυναν στις φλέβες, θα μπορούσε να τους σώσει τη ζωή. Για το λόγο αυτό ο Χανς αποκάλυψε το φαρμακέμπορο «πεθαμενατζή», υπονοώντας τον μακάβριο ρόλο του νεκροθάφτη που έπαιξε στην υπόθεση της νοθείας των αντιβιοτικών. Με δωροδοκίες και ψευδομάρτυρες κατάφερε να ξεγλιστρήσει από τον κίνδυνο, αλλά από τότε ήταν ιδιαίτερα προσεκτικός σε ό,τι είχε σχέση με σοβαρά προβλήματα, τα οποία μπορούσαν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον της δικαστικής αρχής ή των εφημερίδων.

— Τον άτιμο! θα 'πρεπε να τον στήσουν στον τοίχο και να τον τουφεκίσουν σαν παλιόσκυλο... Εξαιτίας του πέθαναν τόσοι και τόσοι άνθρωποι! κατάληξε φανερά αγανακτισμένος ο Χανς.

Μιλούσε με πάθος. Λες κι ήθελε να πετάξει απωθημένα χρόνων που τα συσώρευε σ' έναν, δυσανάλογο προς τον όγκο τους, μικρό χώρο. Μίλησε για κομπίνες με καράβια γεμάτα σάπια κρέατα, για εμφιαλωμένα μολυσμένα νερά, για τις καρκινογόνες παιδικές τροφές πολυεθνικών εταιριών που κυκλοφορούσαν στην αγορά, για αγοραπωλησίες οικοπέδων σε κτήματα του δημοσίου και μεταβιβάσεις με ψεύτικους τίτλους κυριότητας, για. . . για...

Δεν παράλειψε ν' αναφερθεί και στην κωμωδία των εικονικών διαγωνισμών, για την κατάληψη των θέσεων στις κρατικές υπηρεσίες και οργανισμούς. Σ' αυτούς τους διαγωνισμούς, ενώ χιλιάδες απελπισμένοι νέοι αγωνιούσαν στις εξεταστικές αίθουσες, οι «επιτυχόντες» είχαν ήδη επιλεγεί και, μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις είχαν πιάσει δουλειά στις «προκηρυσσόμενες θέσεις».

Τέτοια ήταν η χωρίς προσχήματα διάθεση για θεσιθηρίες, ώστε ήταν κάτι το πολύ συνηθισμένο, η κατάληψη νευραλγικών θέσεων από πρόσωπα χωρίς εξειδίκευση ή με άσχετο αντικείμενο απασχόλησης κι επαγγελματικής μόρφωσης. Πρόσφατα, μάλιστα, δυο τέτοιοι σκανδαλώδεις διορισμοί, δημιούργησαν πολλά ερωτηματικά.

Ο πρώτος αφορούσε στο διορισμό του προέδρου και του αντιπρόεδρου της Υπηρεσίας Εγκρίσεως Φαρμάκων, η οποία αποτελούσε ημιανεξάρτητη μονάδα του Υπουργείου Υγείας. Με υπουργική απόφαση, στην κορυφή της ιεραρχίας αυτής της υπηρεσίας διορίστηκαν ένας πολιτικός μηχανικός κι ένας υποδιευθυντής τράπεζας

Η δεύτερη περίπτωση αναφερόταν στην τοποθέτηση του προέδρου και αντιπρόεδρου στην Επιτροπή Επιμορφώσεως και Προγραμμάτων Διδασκαλίας του Υπουργού Παιδείας. Ως πρόεδρος διορίστηκε ένας καθηγητής του Πολυτεχνείου, που θεωρούνταν αυθεντία στις κατασκευές γεφυρών, ενώ στη θέση του αντιπρόεδρου τοποθετήθηκε ένας δικηγόρος της κομματικής κάστας.

Ο Χανς δεν δίστασε να εκφράσει την απέχθεια που αισθανόταν για «κάτι τέτοιες λέρες», που γαντζώνονται σαν βδέλλες στα μεγάλα πόστα του κρατικού μηχανισμού. Η ματιά του είχε μίαν ασυ-

νήθιστη σκληράδα. Από το γρήγορο κι ασταμάτητο μίλημα, είχαν σχηματιστεί δυο τρεις πηχτές άσπρες σταγόνες σάλιου στη μέση των χειλιών του, που δημιουργούσαν κλωστές αφρού καθώς ανοιγόκλεινε το στόμα του. Ήξερε πολλά που δεν ήρθαν στο φως της δημοσιότητας. Γνώριζε πρόσωπα και πράγματα. Όμως, σ' όλη τη διάρκεια του μονολόγου του, δεν του ξέφυγε ούτε ένα όνομα. Όταν έφτανε στο κρίσιμο σημείο, το ξεπερνούσε με το στερεότυπο «άντε να μην λέμε ονόματα, γιατί και οι τοίχοι έχουν αφτιά».

Εκείνο το βράδυ ο Πολάρ ένωσε μια βαθιά εκτίμηση για τον Χανς. Πρώτη φορά τον είδε να ξεγλιστρά από το καβούκι του και να φανερώνεται ένας άλλος άνθρωπος, με τα κοινά και καθημερινά προβλήματα σαν όλους τους συνηθισμένους και απλούς ανθρώπους.

— Τι μπορείς να περιμένεις και σε ποιόν να βασιστείς, όταν βλέπεις τον ασυνείδητο κερδοσκόπο να εξαγοράζει την ποινή του, με το ένα εκατοστό από όσα, αποδειγμένα, με μαρτυρίες, έκλεψε από τον κοσμάκη!..

— Έχεις δίκιο Χανς!

— Να, τις προάλλες καταδικάστηκε σε έξι μήνες φυλακή ο έμπορος που νόθεψε πέντε χιλιάδες τόνους λάδι... Και μυαλό μωρού να έχεις, καταλαβαίνεις πως οι πέντε χιλιάδες τόνοι μας κάνουν πέντε εκατομμύρια κιλά λάδι... Αν κέρδιζε στο κιλό, απ' τη νοθεία, πέντε φράγκα, πράγμα που δεν το πιστεύω, γιατί τα κέρδη του θα 'ναι διπλάσια ή τριπλάσια... Αν λοιπόν, συνέχισε ο Χανς, κέρδιζε πέντε φράγκα στο κιλό, έχουμε συνολικό κέρδος εικοσιπέντε εκατομμύρια φράγκα... Πώς έρχεσαι λοιπόν εσύ «Κύριε Κράτος» και λες στον κοσμάκη ότι αυτός ο απατεώνας λαδέμπορος, που έφαγε απ' την πλάτη σου εικοσιπέντε εκατομμύρια, πλήρωσε στο ταμείο του δικαστηρίου ογδόντα χιλιάδες φράγκα και «εξαγοράσας την ποινή του αφέθη ελεύθερος»; Ποια εξαγορά φίλε μου! Για κουτούς μας περνάνε; Εγώ με τέτοιες προϋποθέσεις εξαγοράζω πενήντα ποινές... Είναι ο καλύτερος τρόπος να γίνεις εκατομμυριούχος κλέβοντας με τις ευλογίες του δικαστή... Με τι ιδανικά θα μεγαλώσουμε τα παιδιά μας σε μια τέτοια πρόστυχη κοινωνία;

— Έχεις δίκιο Χανς... Μα τι να σου κάνει και το κράτος!.. Τι να πρωτοπρολάβει!

Ο Χανς έβαλε φιλικά το χέρι του στον ώμο του Πολάρ και τον κοίταξε επίμονα στα μάτια.

— Αυτά Φίλιππε τα λέμε, κάποιες φορές, κι όταν είναι κι άλλοι και δεν ξέρουμε από που μπορεί να 'ρθει η καρφωτή... Τώρα είμαστε οι δυο μας και γνωριζόμαστε αρκετά, ώστε να μην έχουμε αμφιβολίες για το τι είμαστε και τι καπνό φουμάρουμε... Είμαστε κι οι δυο νομοταγείς πολίτες μα θα πρέπει, σαν τίμιοι άνθρωποι, να λέμε τη σκάφη σκάφη και τα σύκα σύκα.

Ο Πολάρ αρκέστηκε να συγκατανεύσει με μια κίνηση του κεφαλιού του, ενώ ο Χανς συνέχισε.

— Κάτι τέτοια σκάνδαλα με κάνουν και παθαίνω γλωσσοδέτη μπροστά στο γιο μου... Χώρια που από πάνω έχουμε και χαρακτηρισμούς για τη δουλειά μου... Ωστόσο, αυτή η δουλειά, κουτσά στραβά, με οικονομίες και στερήσεις, θα τον βοηθήσει να γίνει σε λίγα χρόνια γιατρός.

— Δεν πρέπει να τον συνερίζεσαι... Είναι χρυσό παιδί ο γιος σου... Και καλός φοιτητής... Λίγο πολύ, όλοι οι νέοι έχουν σήμερα διαφορετικές αντιλήψεις από τους γονείς τους σε πολλά βασικά οικογενειακά, πολιτικά ή και θρησκευτικά προβλήματα... Δεν νομίζω πως γι' αυτό θα πρέπει να στενοχωριέσαι και να ανησυχείς...

— Ξέρεις τι μου είπε προχθές; Κοιτάζαμε ένα καουμπόικο έργο στην τηλεόραση... Κάποια στιγμή που, μια ομάδα από αστυνομικούς της εταιρίας σιδηροδρόμων, πυροβολούσε κάτι αγρότες για να μπορέσουν οι τεχνίτες να στρώσουν τις γραμμές στα χωράφια τους, ο προκομμένος μου γιος γύρισε και μου είπε μισοαστεία μισοσοβάρá: «Ωραίοι οι...συνάδερφοί σου πατέρα! Σκοτώνουν και πεθαίνουν με ηρωισμό για τα συμφέροντα της εταιρείας... Φαντάσου πόσο χρήσιμοι θα 'ταν σήμερα που έχουμε και πολυεθνικές!». Ε, καταλαβαίνεις τι έγινε! Λίγο έλειψε να πιαστούμε στα χέρια... Ευτυχώς μπήκε στη μέση η γυναίκα μου και δεν γίναμε θέατρο στη γειτονιά... Κι ύστερα μου λες να μην ανησυχώ! Πως να μην ανησυχώ όταν μια στραβοτιμονιά του γιου μου, μπορεί να με κάνει να χάσω το ψωμί μου, τη δουλειά μου... Θα πεις πως είναι παιδιά και θα πρέπει να τα συγχωρούμε... Σ' αυτό το θέμα όμως δεν υπάρχει συγχώρεση... Αν το κράτος σε χαρακτηρίσει σαν άνθρωπο χωρίς σωστές πολιτικές ιδέες, καταστρέφεται κι εσύ κι όλα τα συγγενικά σου πρόσωπα... Είμαι της δουλειάς και ξέρω τι γίνεται!.. Πολλοί

καταστράφηκαν από ένα αστείο, από μια κουβέντα, από ένα τραγούδι που σιγοσφύριζαν αφηρημένοι στο δρόμο ή στο σπίτι τους... Όλοι μας πρέπει να 'χουμε το μυαλό μας στο κεφάλι, αν θέλουμε να επιβιώσουμε σ' αυτό. . .

Σταμάτησε απότομα. Ίσως ήθελε να συμπληρώσει «σ' αυτό το κράτος που ζούμε» ή κάτι τέτοιο, μα δεν συνέχισε, γιατί τον διέκοψε το ρολόι της εκκλησίας που χτύπησε μεσάνυχτα. Ο Χανς κοίταξε με κάποια έκπληξη το δικό του ρολόι και τινάχτηκε όρθιος, ζητώντας συγγνώμη που είχε εξαιτίας του περάσει η ώρα τόσο πολύ, χωρίς να το προσέξει. Καληνύχτισε βιαστικά κι έφυγε, αφού πρώτα τον διαβεβαίωσε επανειλημμένα ο Πολάρ, πως κανένας άλλος δεν θα μάθαινε τίποτα για τις αποκαλύψεις του, τις σχετικές με το φαρμακείο και τις άλλες βρόμικες Ιστορίες.

Εκείνη τη νύχτα ο Πολάρ έμεινε ξάγρυπνος. Οι αποκαλύψεις του Χανς τον είχαν αναστατώσει, αλλά του δημιούργησαν ταυτόχρονα κι ένα συναίσθημα αηδίας. Χωρίς να καταλαβαίνει το γιατί, η γενική και αόριστη απέχθεια για την κοινωνική οργάνωση του Σανμαντάρ, συγκεκριμενοποιήθηκε στο γνωστό χώρο της επαγγελματικής του ζωής. Για πρώτη φορά ένιωσε τόσο αδύναμος κι αναζήτησε, με αγωνία, στηρίγματα μέσα σ' εκείνη την αφρισμένη θάλασσα από οργανωμένα συμφέροντα και ραδιουργίες. Πού θα μπορούσε να στηριχτεί για να μη πέσει στα στόματα των λύκων; Πώς θα μπορούσε, κατά την έκφραση του Χανς, «να επιβιώσει» σ' αυτό το χώρο, σ' αυτή τη σφηκοφωλιά; Τα στελέχη, από τους διευθυντές ως το μικρότερο τμηματάρχη του υπουργείου, ήταν συσπειρωμένα σε αδιάσπαστη κλίκα, που χόρευε στο ταψί τον κάθε υπουργό, ο οποίος θα είχε, ίσως, την ψευδαίσθηση ότι εφαρμόζει μια κάποια κυβερνητική πολιτική. Ο υπηρεσιακός μηχανισμός πρόβαλε, με την οργάνωση και την άορατη δύναμή του, μόνο τα στελέχη που είχαν επιλεγεί από την κλίκα και αποτελούσαν εγγύηση, με τη δουλική προσήλωση και την έλλειψη ιδανικών, ότι θα διαιώνιζαν την πολιτική της πανίσχυρης αυτής ομάδας των μανδαρίνων. Αθέατη και κομματικά τοποθετημένη πάντα με τον ισχυρό, η ομάδα είχε τη δύναμη να οδηγήσει στην αποτυχία ακόμα και άτομα αναμφισβήτητης ικανότητας. Γύρω από τους διευθυντές, είχε συγκεντρωθεί ένα βρομερό περιβάλλον από «μυστικοσύμβουλους», που κλιμακωνόταν από τους επιλεγμένους για συλλογή πληροφοριών πολυάριθ-

μους κλητήρες, ως τους «διορισμένους με εκλογές» συνδικαλιστές, που θεωρούνταν βιρτουόζοι στις καλπονοθείες και στην οργάνωση μόνιμων ομάδων από μπράβους, για να «πείθουν» τους διαφωνούντες. Στους προθαλάμους των γραφείων των διευθυντών και των προϊσταμένων τριγύριζε, με μια εξοργιστική για τους άλλους άνεση και οικειότητα, η παρέα αυτή των αργόσχολων, τους οποίους οι υπάλληλοι του υπουργείου, κρυφά αλλά με πανηγυρική ομοθυμία, ονόμαζαν «καρφιά».

Το μαγικό κόκαλο

Επί μήνες ο Πολάρ αγωνιζόταν να βρει τον τρόπο για να πλησιάσει την κλίκα. Παντού συναντούσε φιλική διάθεση, χτυπήματα στην πλάτη, χαμόγελα, αλλά η ομάδα ήταν απλησίαστη σαν κουλουριασμένος σκαντζόχοιρος, με πεταμένα προς τα έξω τα αγκάθια του. Κι εδώ, όπως και στους μασόνους, θα 'πρεπε κάποιος από μέσα να τον επιλέξει, με βάση το ρόλο που θα μπορούσε να παίξει για να ωφεληθεί η κλίκα. Τα άλλα θα 'ρχονταν μόνα τους και προγραμματισμένα στην εντέλεια. Ένα άορατο χέρι θα τον οδηγούσε σταθερά σε δρόμο χωρίς εμπόδια... Προαγωγές, ευχάριστη εργασία, επάνδρωση από ικανούς υπαλλήλους για να προβληθούν οι ικανότητές του, δευτερεύουσες απολαβές από υπερωρίες, συμβούλια, μυστικά κονδύλια, καλοπληρωμένα ταξίδια αναψυχής...

Ο Πολάρ δεν συνδεόταν με κανέναν από την κλίκα με ιδιαίτερες σχέσεις, για να περιμένει μια τέτοιου είδους επιλογή, αλλά ούτε και είχε την κομματική εκείνη δύναμη, που θ' αποτελούσε κάποιο λόγο για να τους είναι χρήσιμος τόσο όσο χρειαζόταν για να του ανοίξουν τις πόρτες. Η τύχη του φανερώθηκε για πρώτη φορά, μετά από αρκετούς μήνες, και συγκεκριμένα στο τέλος του 1967. Ο Έρικσον, ένας όχι πολύ δραστηριοποιημένος συνδικαλιστής του υπουργείου, αλλά με κρυφή δύναμη και εξωϋπηρεσιακές μυστικές διασυνδέσεις, είχε προβλήματα με την αναγνώριση ενός αμφισβητούμενου βοσκότοπου της γυναίκας του. Στην πραγματικότητα η έκταση είχε καταπατηθεί από τον πεθερό του πριν από μερικά

χρόνια, αλλά ένας δασονόμος (απ' αυτούς τους τύπους που στη δημοκρατία του Σανμαντάρ τους αποκαλούν ξεροκέφαλους και ηλίθιους) υποστήριζε, μ' ενοχλητική επιμονή, ότι έγινε καταπάτηση δασικών εκτάσεων του δημοσίου. Η υπόθεση έφτασε στο υπουργείο, για να διερευνηθεί και να ακολουθηθεί η προβλεπόμενη δικαστική διαδικασία. Για τέτοιες υποθέσεις, που οι εισηγητές δεν έχουν άμεση προσωπική ωφέλεια και προβλέπονται συγκρούσεις με τρίτους, υποβάλλονται υπεύθυνες εκθέσεις, γίνονται συζητήσεις με δικηγόρους, παίρνονται ένορκες καταθέσεις κλπ. κλπ..., ορίζονται συνήθως εισηγητές που δεν έχουν το προνόμιο ν' ανήκουν στην κλίκα. Να, γιατί ο Πολάρ βρέθηκε να είναι εισηγητής στην υπόθεση των βοσκότοπων του Έρικσον.

Στην αρχή ήταν διατεθειμένος να διεκπεραιώσει το φάκελο, με τη συνηθισμένη του υπηρεσιακή προσήλωση στο καθήκον και στο νόμο. Γρήγορα όμως, ιδίως μετά τη δεύτερη επίσκεψη του Έρικσον και τα τηλεφωνήματα που δέχτηκε από «υψηλά ιστάμενα πρόσωπα», κατάλαβε πώς η υπόθεση αυτή είχε αναταράξει έναν ολόκληρο εσωϋπηρεσιακό και εξωϋπηρεσιακό μηχανισμό, που προδίκαζε πλέον το αποτέλεσμα, ανεξάρτητα από τις προθέσεις και το είδος των εισηγήσεών του. Ο Έρικσον, όπως είχε τώρα τη δυνατότητα να διαπιστώσει ο Πολάρ, ανήκε στην κατηγορία των συνδικαλιστών των δημοσιοϋπαλληλικών σωματείων, που συνεργάζονται με τη διοίκηση πολύ καλύτερα από τις κρατικές υπηρεσίες. Ήταν ένα κουρδισμένο ρομπότ στα χέρια του υπουργού απασχόλησης. Ανήκε στην εφεδρεία αυτών των συνδικαλιστών, που έχουν προορισμό ν' αναπληρώνουν τα ενεργά στελέχη, όταν η προσωπική φθορά τους ή τυχόν μεγάλα σκάνδαλα, επιβάλλουν την αναγκαστική διακοπή από κάθε συνδικαλιστική δραστηριότητά τους. Την κομματική και εσωϋπηρεσιακή δύναμη του Έρικσον λίγοι μπορούσαν να την υποψιαστούν.

Ο Πολάρ είχε την ευκαιρία να κάνει αυτή τη διαπίστωση εντελώς τυχαία, επειδή σαν εισηγητής είχε, χωρίς ίσως να το υποψιάζεται, μια κρυφή δύναμη που ο Έρικσον και οι προστάτες του δεν θα μπορούσαν να εξουσιάσουν απόλυτα, χωρίς απροκάλυπτη επέμβασή τους. Θα μπορούσε να τους δημιουργήσει προβλήματα, προβάλλοντας τις σωστές θέσεις του δασονόμου. Αλλά τότε γιατί ανέθεσαν το φάκελο σ' αυτόν; Δεν θα μπορούσαν να αναθέσουν

την υπόθεση σε κάποιο δικό τους, για να την κουκουλώσουν, όπως όπως, ή μήπως φοβήθηκαν αποκαλύψεις από την αντιπολίτευση; Το πρόβλημα αυτό τον απασχολούσε βασανιστικά. Στην αρχή υποψιάστηκε κάποια παγίδα, αλλά όταν ζήτησε από το διευθυντή του να αναθέσει την υπόθεση σε άλλον υπάλληλο, αν ο χειρισμός του φακέλου από τον ίδιο δεν ήταν ο ενδεδειγμένος, η εξήγηση δόθηκε σαν γρίφος μέσα από τις φιλόφρονες φράσεις του. Ήταν, λέει, πολύ ευχαριστημένος από τις μέχρι τότε ενέργειες και θέσεις του Πολάρ και δεν σκόπευε να δώσει το φάκελο σ' άλλον, γιατί «την υπόθεσιν αυτήν έπρεπε απαραίτητως να την χειριστεί υπάλληλος εγνωσμένης εντιμότητας και μορφώσεως, ώστε να μην υπάρχει η παραμικρά αμφιβολία ότι το θέμα θα τακτοποιηθεί με βάση τον νόμον και τα καλώς εννοούμενα συμφέροντα του δημοσίου».

«Α, ώστε έτσι, κύριε διευθυντά!.. Θέλετε υπάλληλο εγνωσμένης εντιμότητας!», σκέφτηκε με σαρκασμό ο Πολάρ. Είχε υποψιαστεί στην αρχή πως ήταν στημένη γύρω του μια παγίδα και δεν είχε άδικο... Μόνο που έπεσε έξω στις εκτιμήσεις του... Άλλος θα ήταν το θύμα. Ο ίδιος ήταν μέρος από το καμουφλαρισμένο σκηνικό της παγίδας, που στήθηκε για την εισηγητική έκθεση του δασονόμου. Ήταν κάτι σαν δόλωμα. Ήταν «ο εγνωσμένης εντιμότητας και υπεράνω πάσης υποψίας» εισηγητής, που θα σερβίριζε το ψητό όπως θα το μαγειρεύε, κατά την πολύπλοκη υπηρεσιακή διαδικασία, ο υπηρεσιακός μηχανισμός. Από το αυγό της κότας θα ξεπεταγόταν, κάποια στιγμή, ένας μπούφος κι όλοι θα ορκίζονταν, με ελαφριά καρδιά, πως θα πρόκειται για παιδί «νομίμου πατρός».

Από τη στιγμή εκείνη η συμπεριφορά του προς τον Έρικσον άλλαξε. Τον κάλεσε δυο τρεις φορές στο γραφείο του για την «παροχή ορισμένων διευκρινίσεων», του πρόσφερε καφέ, είπε πολλά επαινετικά λόγια για τον πεθερό του συνδικαλιστή, ο οποίος «με την εργατικότητά του αξιοποίησε άγονους πουρναρότοπους» και στο τέλος μίλησαν για δικά τους θέματα, σαν να 'ταν από παλιά φίλοι. Ο Έρικσον ήταν ένας άνθρωπος παμπόνηρος, αλλά πολύ χαμηλής μόρφωσης. Αυτό όμως δεν εμπόδισε τον Πολάρ να του αφιερώσει ένα βιβλίο με ποιήματά του, γνωρίζοντας πολύ καλά πως ο νέος φίλος του, δεν θα είχε τη διάθεση ούτε να το φυλλομετρήσει. Ο Έρικσον δεν ενδιαφερόταν και πολύ για τις πνευματικές, λεγό-

μενες, τροφές. Προτιμούσε να καταβροχθίζει, στην καθισιά, μισό κασίκι και να πίνει δυο τρία μπουκάλια μπρούσικο κρασί.

Η υπόθεση των βοσκότοπων μπήκε, με μεγάλη ευκολία, στο αρχείο. Ο υπουργός ούτε καν χρειάστηκε να ενημερωθεί, γιατί η αρχειοθέτηση γινόταν με ευθύνη του διευθυντή της κάθε υπηρεσίας. Κι έτσι, με το αιτιολογικό πως «τα εν τη εκθέσει του δασονόμου Μπερτίνι αναφερόμενα, δεν αποδεικνύουν παράβασιν τινά των περί καταπατήσεως δημοσίων κτημάτων διατάξεων του οικείου νόμου», κλείστηκε για πάντα ο φάκελος, αφού δεν υπήρχε κάποιος άλλος διεκδικητής που θα μπορούσε με αγωγή να τον ξαναφέρει στο φως.

Ο Έρικσον βγήκε κερδισμένος... Αλλά και ο Πολάρ κέρδισε... Για πρώτη φορά, μετά από τόσα χρόνια, χαμένα χρόνια, έντιμης δημοσιοϋπαλληλικής ζωής, είδε το όνομά του να φιγουράρει στον πίνακα των κατ' εκλογήν προακτέων υπαλλήλων. Ήταν η ανταμοιβή!..

Στα χρόνια που ακολούθησαν, δεν είχε άλλες εντυπωσιακές ευκαιρίες, για να βελτιώσει τη θέση του. Φρόντιζε πάντα, με διακριτικότητα και μεθοδικότητα, να αναπτύσσει τις σχέσεις του με τους ανθρώπους της κλίκας, αλλά εκτός από τις ευοίωνες προοπτικές που εμφανίζονταν μακροπρόθεσμα, δεν υπήρχε προς το παρόν κάτι άλλο που ν' αποτελέσει ουσιαστικό στόχο. Και ξαφνικά ήρθε η ευκαιρία που περίμενε! Ο «εφεδρικός συνδικαλιστής» Έρικσον κλήθηκε στην ενεργό δράση κι άρχισε να κραυγάζει στις συνελεύσεις «για πικρό μα τίμιο ψωμί, για εκμετάλλευση της πλουτοκρατίας, για την ασυμβίβαστη κι ανελέητη ταξική πάλη, για το αδικοχυμένο αίμα της εργατιάς του Σικάγου, για.. για...», ενώ παράλληλα διόριζε, σε εξαρτημένους από το υπουργείο κρατικούς οργανισμούς, την κόρη του και δυο ανεψιές του, με τη μέθοδο του «κατ' επιλογήν διορισμού». Ο προκάτοχός του είχε αρχίσει να συμπράττει με άλλες κομματικές ομάδες, για να κρατηθεί στο συνδικαλιστικό του πόστο και γι' αυτό γινόταν φανερά επικίνδυνος. Για το λόγο αυτό εξουδετερώθηκε πολύ γρήγορα. Φρόντισαν, μάλιστα, να τον απομονώσουν και από το πιστό του ποίμνιο, για να τον κάνουν ακίνδυνο και στο μέλλον, κυκλοφορώντας κάτι φωτογραφίες που τον έδειχναν, αμούστακο παιδί, να συμμετέχει σε παρέλαση της φασιστικής νεολαίας... Λες κα τότε, για πρώτη φορά, μάθαιναν γι'

αυτή τη νεανική του δραστηριότητα... Αλλά στη δημοκρατία του Σανμαντάρ, κανένας άξιος του ονόματός του δημόσιος άντρας ή ανώτερος κρατικός λειτουργός, δεν θα 'πρεπε να έχει τέτοια αντιδημοκρατικά στίγματα, ενώ όλος ο κόσμος ήξερε πως οι περισσότεροι απ' αυτούς ήταν εμποτισμένοι, ως το κόκαλο, από ολοκληρωτικές αντιλήψεις. Μια τέτοια ιδεολογία ήταν κάτι περισσότερο από απαραίτητη, για να μπει κάποιος αλλά και να αναδειχθεί σε οποιαδήποτε κλίκα του κρατικού μηχανισμού.

Ο Πολάρ βρέθηκε έτσι, χωρίς καλά καλά να το επιδιώξει, αμειβόμενο μέλος μιας επιτροπής εργατικών επιδομάτων του σωματείου, χωρίς να είναι γι' αυτό απαραίτητη η ιδιότητα του συνδικαλιστή. Στα τέλη του Μάη του 1970 διορίστηκε, με υπουργική απόφαση, δεύτερο αναπληρωματικό μέλος μιας επιτροπής, που θα αποφάσιζε «ανυπερθέτως» μέσα σε ένα τρίμηνο, για την επιλογή και την αγορά των συμπληρωματικών καπναποθηκών, στις οποίες θα συγκεντρώνονταν τα καπνά που θ' αγόραζε την άνοιξη του 1971 η Κρατική Επιχείρηση Καπνού του Σανμαντάρ. Το τρίμηνο ορίστηκε για να προλάβουν να γίνουν, κατά το φθινόπωρο και το χειμώνα, οι απαραίτητες επισκευές και διαρρυθμίσεις των χώρων, πριν από την αποθήκευση της νέας σοδειάς.

Αυτός ο διορισμός δεν έλεγε τίποτα στον Πολάρ. Όταν, μάλιστα, ένας τμηματάρχης άλλου γραφείου του είπε, με ολοφάνερη ζήλεια, πώς «αφού έβαλε το πόδι του σε τέτοιες επιτροπές, φαίνεται πώς είχε παντοδύναμους προστάτες», του φάνηκε σαν ένα κακόγουστο αστείο. Δεύτερο αναπληρωματικό μέλος! Πφ! Μεγάλη τιμή! Δεν άξιζε τον κόπο ούτε καν να το σκέφτεται.

Κι όμως, αυτός ο διορισμός ήταν η μεγάλη ευκαιρία της ζωής του Πολάρ, όπως θα 'ταν για οποιονδήποτε έξυπνο δημόσιο υπάλληλο της δημοκρατίας του Σανμαντάρ. Ο Έρικσον του πέταξε σιωπηλά ένα κόκαλο, χωρίς να του πει ότι είναι μαγικό. Γιατί, κάθε θέση της επιτροπής ήταν ένα μαγικό κόκαλο, που από τον τρόπο και τη μαεστρία αυτού που το έγλυφε, μπορούσε να μεταβληθεί σε μια παχιά αγελάδα του Φαραώ, με παραφουσκωμένα από γάλα μαστάρια.

Στην αρχή τον έμπασαν στην επιτροπή σαν δεύτερο αναπληρωματικό, για να δουν αν θα ήταν άξιος για τακτικό μέλος σε άλλες παρόμοιες επιτροπές. Θα 'πρεπε, σαν μαθητευόμενος, να δώσει

εξετάσεις μιας έντιμης παλιανθρωπιάς, δηλαδή να επιδείξει πνεύμα «καλής συνεργασίας μετά των ετέρων μελών της επιτροπής», για να μπορέσει να γλύψει κανονικό κόκαλο. Σαν αναπληρωματικός, ως το τέλος του Ιούνη, είχε συμμετάσχει σε μια σύσκεψη, τελείως τυπικά, όταν κάποτε απουσίασαν δυο τακτικά μέλη της επιτροπής. Όμως, οι διαβολικές συμπτώσεις και τα γεγονότα που ακολούθησαν, διέψευσαν τις προσδοκίες αλλά και τις προβλέψεις του Έρικσον και της παρέας του, και έκαναν τον Πολάρ, το αυγουσιάτικο εκείνο απομεσήμερο του 1970, να νιώθει μια σιγουριά και αυτοπεποίθηση που τρόμαζε και τον ίδιο.

Αντίκρυ του, ο μπάρμπα Πετρώφ, βάλθηκε να κυνηγά μύγες με την πλαστική δικτυωτή μυγοσκοτώστρα του.

Το παιχνίδι της γάτας

Η Ελίζαμπεθ έσκυψε από το παράθυρο της κουζίνας.

— Φίλιππε!

— Ναι, αγάπη μου...

— Τηλεφώνησε πριν λίγο ο Κριστιάν... Ήθελε να βεβαιωθεί πως θα βρίσκεσαι στο σπίτι.

— Τον περιμένω σήμερα... Είχαμε συμφωνήσει την περασμένη εβδομάδα να συναντηθούμε σήμερα το απόγευμα... Δεκαεννιά του μήνα δεν έχουμε σήμερα;

— Ναι... βέβαια... δεκαεννιά... Να, σου κάνω καφέ;

— Όχι τώρα. . . Όταν θα 'ρθει και ο Κριστιάν...

Ήταν προετοιμασμένος για ν' αντιμετωπίσει τον ξάδερφό του. Είχε πιο πριν σχεδιάσει το πλάνο, στο οποίο θα οδηγούσε τη συζήτηση, για να φέρει σε δύσκολη θέση τον Κριστιάν. Αλλά αυτό το παιχνίδι της γάτας και του ποντικού, άρχισε να τον σαγηνεύει και μαζί να τον ενθουσιάζει. Ήταν η πρώτη φορά στη ζωή του που το 'παιζε, μα απορούσε με τον εαυτό του για τα ευέλικτα τεχνάσματα και τις μπλόφες που σκαρφιζόταν για να ενισχύσει τη θέση του. Ο Κριστιάν ήταν από τα ξαδέρφια του εκείνα, που ποτέ τους δεν έδειξαν ότι ήθελαν να διατηρούν μαζί του έναν συγγενικό ή φιλικό, τουλάχιστο, δεσμό... Και ξαφνικά, νάτος μπροστά του με φιλιά και

άλλες εξεζητημένες διαχυτικότητες, μόλις άρχισαν οι εκτιμήσεις της επιτροπής για την αγορά των αποθηκών. Ο Πολάρ μυρίστηκε τις διαθέσεις του και του φέρθηκε με τέτοια συγκινητική αγάπη, που έκανε τον Κριστιάν να τα χάσει και να βγει απ' τα νερά του. Ερχόταν για να βρει έναν ξεχασμένο ξάδερφο και βρήκε έναν συγκινημένο και πολύ διαχυτικό φίλο και συγγενή. Φαινόταν σαστισμένος, γιατί δεν ήταν απόλυτα βέβαιος αν ο Πολάρ είχε συγκινηθεί από τη συνάντησή τους, μετά από τόσα χρόνια, ή έπαιζε θέατρο... Από τα παιδικά τους χρόνια του είχε μείνει ανεξίτηλη στη μνήμη, η εικόνα ενός αγαθού και απονήρευτου Πολάρ, ώστε θα 'ταν αδύνατο να γίνει ένας τόσο καλός ηθοποιός. Να, λοιπόν, γιατί ο Κριστιάν είχε γίνει αδέξιος από την πρώτη στιγμή της συνάντησής τους.

Στις επόμενες δυο συναντήσεις τους, η συμπεριφορά του Πολάρ ήταν πάντα η ίδια, παρά το γεγονός ότι το θέμα που τον ενδιέφερε αποτελούσε το αόρατο επίκεντρο, που γύρω του στριφογύριζε διακριτικά η συζήτηση. Ο καθένας τους άρχιζε να παίζει το δικό του παιχνίδι. Κάποια στιγμή, ο Κριστιάν έσκυψε και μ' ένα σχεδόν αδελφικό ενδιαφέρον του είπε:

— Ο Κόχραν νομίζει πως οι τριάντα χιλιάδες φράγκα είναι ένα αξιόλογο ποσό. Πάντως, δεν το θεωρεί, όπως εσύ, δωροδοκία μα μια χειρονομία εκτίμησης για την εντιμότητα και το θάρρος σου, να υποδείξεις κι εσύ τις αποθήκες της «Τομπάκο Κόμπανι», για την εξαγορά τους από την Κρατική Επιχείρηση Καπνών.

Ο Κόχραν ήταν πρόεδρος ενός τραστ καπνεμπορικών εταιρειών, που προσπαθούσε να ξεπουλήσει τις παλιές κι ακατάλληλες πλέον αποθήκες του στο δημόσιο, από τότε που αποπερατώθηκε η κατασκευή των νέων εκσυγχρονισμένων αποθηκών του. Από την άλλη μεριά, παρουσιάστηκε μια άλλη ομάδα ιδιωτών, που ήταν γνωστή ως «όμιλος Αντρέγιεφ», η οποία δανειοδοτήθηκε από ταμειευτικούς οργανισμούς που ελέγχονται από το κράτος κι έχτισε, σε ελάχιστους μήνες, ένα συγκρότημα αποθηκών, με προκατασκευασμένα υλικά, με στόχο την υπερεκτίμηση τους και το ξεπούλημα στο κράτος.

— Α, ώστε δεν είναι δωροδοκία! ψιθύρισε παίρνοντας μια δήθεν ανήσυχη έκφραση ο Πολάρ. Εγώ νομίζω πως μια τέτοια πράξη μου, θα αμαυρώσει για πάντα μια έντιμη κι ελπιδοφόρα επαγγελματική καριέρα!

Έπαιζε θέατρο. Έβλεπε, με χαμηλωμένα μάτια, την άκρη του παπουτσιού του καθώς κουνούσε νευρικά αλλά και ρυθμικά το πόδι του πάνω κάτω. Οι φράσεις του είχαν τον εξεζητημένο μελοδραματικό τόνο παλιών κινηματογραφικών ταινιών, που τώρα συνήθως παίζονται σε συνοικιακούς κινηματογράφους.

— Μην το παίρνεις έτσι, καημένε Φίλιππε! Για τριάντα ψωροχιλιάρικα δεν χάλασε δα κι ο κόσμος!

— Αυτό λέω κι εγώ! Αξίζει για τριάντα ψωροχιλιάρικα να θυσιάσει κάποιος μια καριέρα; Ε, τι λες κι εσύ Κριστιάν;

Ο Κριστιάν δεν μίλησε για λίγο. Είχε χλομιάσει ελαφρά και στο μέτωπό του σχηματίστηκαν βαθιές ρυτίδες. Είχε ξαφνικά πέσει από τα σύννεφα, αλλά τώρα δεν μπορούσε να κάνει τίποτ' άλλο από το να ακολουθήσει το συνομιλητή του.

— Ε, και πόσο θα μπορούσε κάποιος ν' αποτιμήσει την αξία μιας καριέρας; Εγώ δεν είμαι δημόσιος υπάλληλος και δεν μπορώ να κάνω τέτοιες εκτιμήσεις.

— Εξαργάται από τις συνθήκες.

— Δηλαδή;

— Όταν κάποιος, με τη δική σου βοήθεια, μπορούν να κερδίσουν εβδομήντα ή ογδόντα εκατομμύρια, νομίζω πως με το δίκιο σου μπορείς ν' απαιτήσεις, τουλάχιστον, ένα εκατομμύριο.

— Α!...

Ο Κριστιάν έμεινε άφωνος. Σε λίγο ξαναβρήκε τη συνηθισμένη του ψυχραιμία και συνέχισε:

— Δηλαδή εσύ πόσα θα ζητούσες;

— Δεν μιλάμε για μας... Αόριστα και γενικά συζητάμε... Απλώς λέμε ποιο είναι το σωστό και δίκαιο. . .

— Ναι, αλλά εγώ διατηρώ ορισμένες επιφυλάξεις... Θα τα ξαναπούμε την άλλη εβδομάδα... Θέλεις να ξαναβρεθούμε την Τετάρτη, στις 19 Αυγούστου;

— Δεν έχω αντίρρηση... Αν και το σπίτι μου είναι ανοιχτό, όλες τις μέρες του χρόνου για τον ξάδερφό μου, απάντησε ο Πολάρ χαμογελώντας αινιγματικά.

Ο «ξάδερφος» όμως είχε πια συμμαζευτεί και καμπουριάσει, σαν ναυαγός που τον τράβηξαν από παγωμένα νερά. Έφυγε, αφού υπενθύμισε στον Πολάρ την ημερομηνία της νέας τους συνάντησης. Ήταν φυσικό να μην μπορεί να δώσει μια συγκεκριμένη

απάντηση, πριν συνεννοηθεί με τον Κόχραν. Ο Πολάρ, όμως, κατάλαβε επίσης και για ποιο λόγο ορίστηκε η νέα συνάντησή τους στις 19 Αυγούστου. Στα μέσα Αυγούστου θα επέστρεφε ο υπουργός από την περιοδεία του σε επαρχιακά αγροτικά κέντρα. Οι καπνέμποροι θα επιχειρούσαν πάλι, έστω την τελευταία στιγμή, να τον βγάλουν από την επιτροπή. Ο Πολάρ όμως δεν περίμενε με σταυρωμένα χέρια. Με τρόπο άφησε να διαρρεύσει προς τον όμιλο Αντρέγιεφ, πριν από δυο μέρες, η πληροφορία για ένα τέτοιο ενδεχόμενο κι ήταν ήσυχος. Ενεργούσε με βάση τις προβλέψεις του και δεν έπεσε έξω. Είκοσι τέσσερις ώρες αργότερα, έμαθε από άλλο μέλος της επιτροπής πως ο όμιλος Αντρέγιεφ, υπέβαλε προς τον υπουργό υπόμνημα, ζητώντας να «αφεθεί ελεύθερα κι ανεπηρέαστος η επιτροπή από έξωθεν παρεμβάσεις, δια να επιτελέσει το ιερόν της καθήκον». Λίγες ώρες μετά, ο όμιλος, με δικό του άνθρωπο, ειδοποίησε τον Πολάρ πως, «για την έντιμη στάση του» στις δολοπλοκίες των καπνεμπόρων, ήταν διατεθειμένος να τον «ανταμείψει» με τριακόσιες χιλιάδες φράγκα. Ο Πολάρ απάντησε κοφτά, ότι «θεωρεί την προσφορά ως μη γενομένην», γιατί η μόνη ανταμοιβή γι' αυτόν θα είναι η ηθική ικανοποίηση από την «εκτέλεσιν του καθήκοντος που του ενεπιστεύθη η πολιτεία». Οι άνθρωποι του Αντρέγιεφ θα πρέπει να έτριβαν με ικανοποίηση τα χέρια τους, αφού βρήκαν έναν τόσο ένθερμο συνήγορό τους στην επιτροπή και μάλιστα χωρίς να πληρώσουν ούτε δεκάρα. Υπόθεσαν πως είχαν να κάνουν μ' έναν «χαζό» τυπικό υπάλληλο, που θεωρεί το επαγγελματικό καθήκον ως την υπέρτατη αξία της ζωής... Αλλά λογάριαζαν χωρίς τον ξενοδόχο.

Είχε φτάσει πλέον η 19η Αυγούστου και ο Πολάρ έβλεπε το θρίαμβό του να πλησιάζει. Όλα τα περιθώρια για τους άλλους είχαν εξαντληθεί. Σε τρεις μέρες η επιτροπή θα 'παιρνε τις οριστικές αποφάσεις της. Ο Κριστιάν, που αυτή την ώρα ερχόταν να τον συναντήσει, ήταν γνώστης της κατάστασης που είχε πια οριστικά διαμορφωθεί.

— Τους χορεύω όλους στο ταψί, μονολόγησε ο Πολάρ με ικανοποίηση και σκούπισε, με την ανάστροφη της παλάμης του, τον ιδρώτα από το μέτωπο και το λαιμό του.

Το παζάρεμα

Ένωθε μίαν ασυνήθιστη σιγουριά στις ικανότητές του και στον αλάθητο τρόπο που ενεργούσε. Όμως, ομολογούσε ταυτόχρονα πως, όλα σ' αυτή την περίπτωση, δεν ήταν αποκλειστικά δικό του έργο. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι συμπτώσεις, από τότε που ορίστηκε δεύτερο αναπληρωματικό μέλος της επιτροπής. Μέχρι τα μέσα του Ιούνη η επιτροπή, με την κανονική της σύνθεση, δεν είχε ακόμα αρχίσει τις εργασίες της. Οι πρώτες επιτόπιες εξετάσεις αποθηκών, από τις πολλές αιτήσεις που είχαν υποβληθεί, άρχισαν από τις 18 του Ιούνη και συνεχίστηκαν μ' έναν ασυνήθιστα γρήγορο ρυθμό, ίσως για να αναπληρωθεί η αρχική καθυστέρηση, ως τις 10 του Ιούλη. Τότε συνέβησαν ορισμένα γεγονότα που, για μερικές μέρες, αναστάτωσαν την επιτροπή αλλά και τους καπνέμπορους, που είχαν ήδη «τακτοποιήσει το νερό στο αυλάκι». Ήσυχτοι περίμεναν τις τυπικές διαδικασίες και τα απαραίτητα αλατοπίπερα, για να εκδοθεί η καλομαγειρεμένη απόφαση της αγοράς των αποθηκών τους από το δημόσιο. Τα γεγονότα που ακολούθησαν ήταν ξαφνικά κι αναπάντεχα. Το ένα μέλος της επιτροπής σκοτώθηκε σε μια τρομακτική σύγκρουση αυτοκινήτων. Ξεκληρίστηκε όλη η οικογένεια. Κλήθηκε αμέσως να το αναπληρώσει ο πρώτος αναπληρωματικός, μα κι αυτός, πριν ακόμα λάβει μέρος στην πρώτη συνεδρίαση, μεταφέρθηκε με σοβαρό εγκεφαλικό επεισόδιο στο νοσοκομείο. Όταν ειδοποίησαν τον Πολάρ ότι θα συμμετείχε στην επιτροπή σαν κανονικό μέλος, νόμισε πως του σκάρωσαν κάποιο κακόγουστο αστείο. Μόνον όταν ο υπουργός κάλεσε την επιτροπή για να της δώσει νέες κατευθύνσεις, μετά τα «ατυχή συμβάντα» και να την προτρέψει να συνεχίσει, με το γρηγορότερο δυνατό ρυθμό, το έργο της, τότε μόνο ο Πολάρ βεβαιώθηκε πως η μοίρα του έπαιξε ένα παράξενο παιχνίδι.

Στην αρχή ενεργούσε σαν αποπροσανατολισμένος οδοιπόρος σε έρημο. Οι άλλοι, τα άλλα μέλη της επιτροπής, ήταν «μυημένοι», όπως είπε και ο πρόεδρός της, για να τονίσει στον Πολάρ ότι είχε επιτελεστεί ένα σημαντικό έργο, από πλευράς εκτιμήσεων και επιλογής, στο μεγαλύτερο μέρος των αποθηκών που προσφέρονταν για αγορά. Συνεπώς, το νέο μέλος, που η επιτροπή «υποδεχόταν με εγκαρδιότητα στους κόλπους της», θα μπορούσε να βασίζεται

στα παλαιότερα μέλη της, «λόγω της ελλιπούς του εισέτι ενημερώσεως επί των εργασιών αίτινες είχαν προηγηθεί». Ο Πολάρ, όμως, είχε μυριστεί, από τις πρώτες κιόλας συνεδριάσεις, πως οι καπνέμποροι είχαν κάνει θαυμάσια τη δουλειά τους.

— Πρόκειται περί τεραστίου συγκροτήματος αποθηκών, τριάντα οκτώ χιλιάδων τετραγωνικών μέτρων, με αυτόματα συστήματα φορτοεκφορτώσεως από χερσαία και θαλάσσια μεταφορικά μέσα, με εγκαταστάσεις εξαερισμού, με... με...

Ο πρόεδρος της επιτροπής μιλούσε με πάθος και πειστικότητα, σε μια από τις συνεδριάσεις των πρώτων ημερών του Αυγούστου, σαν να προσπαθούσε να «ξεπουλήσει δικό του εμπόρευμα» με τη φτηνή ευγλωπτία των αετονύχηδων της αγοράς. Ο Πολάρ θεώρησε πως ήταν η πιο κατάλληλη στιγμή για να λύσει τη σιωπή του.

— Και πόσο, αν επιτρέπετε, κύριε Πρόεδρε, έχει εκτιμηθεί η αξία αυτού του συγκροτήματος;

— Ενενήντα πέντε εκατομμύρια φράγκα, κύριε Πολάρ.

Ο Πολάρ πήρε το ύφος ανθρώπου που φαινόταν να έχει πέσει από τα σύννεφα.

— Χθες πήγα κι έριξα μια ματιά στις αποθήκες... Δεν πιστεύω να έγινε στα σοβαρά μια τέτοια προσφορά από τους ενδιαφερόμενους! Θα πρόκειται ασφαλώς για παρανόηση...

Στην αίθουσα των συνεδριάσεων είχε απλωθεί μια νεκρική σιγή. Ακουγόταν μόνον η βαριά και γρήγορη ανάσα του πρόεδρου, ο οποίος, με έκδηλη αλλά συγκρατημένη ταραχή, ρώτησε τον Πολάρ, ενώ προσπαθούσε να χαμογελάσει:

— Εσείς, κύριε Πολάρ, με τι ποσό εκτιμάτε το συγκρότημα;

— Ίσως δεν είμαι ο ειδικός για μια τέτοια εκτίμηση, αλλά υποθέτω πως η αξία του δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα είκοσι ως τριάντα εκατομμύρια. . .

— Α, νομίζω πως αρχίσαμε τις φαιδρότητες!

Κάποιος πέταξε, σε εύθυμο τόνο, αυτή τη φράση κι οι άλλοι γέλασαν λιγότερο συγκρατημένα από ό,τι θα επέτρεπαν οι περιστάσεις και η καλή αγωγή. Ο πρόεδρος έσπευσε να δικαιολογήσει το «ακατατόπιστο» νεοφερμένο μέλος, που κινδύνευε να γελοιοποιηθεί:

— Ο κύριος Πολάρ, είμαι βέβαιος πως έχει αντιληφθεί το όλο πρόβλημα, αλλά δεν έχει συνειδητοποιήσει τις διαστάσεις του...

Νομίζω πως σ' αυτό θα βοηθούσε μια πληρέστερη κατατόπισή του από μας, τα παλαιότερα μέλη της επιτροπής...

— Δεν νομίζω πως υπάρχει, κύριοι, λόγος αντιδικίας, απάντησε με ψυχραιμία ο Πολάρ. Για το θέμα αυτό μπορούμε να ζητήσουμε τη συνδρομή μιας ομάδας εμπειρογνωμόνων από το Τεχνικό Επιμελητήριο... Αλλά υπάρχει και κάτι άλλο! Μήπως θα 'πρεπε να μας προβληματίσει και η καταλληλότητα των αποθηκών; Πρόκειται περί παλαιών οικημάτων με ρωγμές και σάπια ξύλινα στηρίγματα...

Για δεύτερη φορά στην αίθουσα απλώθηκε χαρακτηριστική σιωπή. Ο πρόεδρος άρχισε να βάζει διάφορα έγγραφα στην τσάντα του.

— Αρκετά για σήμερα, κύριοι... Πιθανόν να συνεχίσουμε αύριο την ίδια ώρα... Θα σας ειδοποιήσω εγκαίρως...

Όταν έφευγαν από την αίθουσα, ο Πολάρ πρόσεξε την αναστατωμένη έκφραση όλων. Με τις προτάσεις του είχε πετάξει έναν κεραυνό σε ηλιόλουστο ουρανό και περίμενε τώρα το αποτέλεσμα. Ιδιαίτερα η άποψή του να ζητηθεί η συνδρομή εμπειρογνωμόνων του Τεχνικού Επιμελητηρίου, ήταν πραγματική βόμβα. Ήταν μια πολύ μελετημένη πρόταση. Το Επιμελητήριο είχε προτείνει, πριν από δυο χρόνια, την κατασκευή νέων κρατικών αποθηκών καπνού και ασφαλώς, σε περίπτωση πραγματογνωμοσύνης, δεν θα 'χανε την ευκαιρία να κάνει μια πραγματική εκτίμηση της αξίας των καπναποθηκών και της σκοπιμότητας εξαγοράς.

Όταν έφτασε στο σπίτι, η Ελίζαμπεθ τον πληροφόρησε πως, εδώ και μια ώρα, το τηλέφωνο κουδούνιζε ασταμάτητα. Τον ζήτησαν άγνωστα στη γυναίκα του πρόσωπα, αλλά και ο ξάδερφος του ο Κριστιάν. Όταν σε λίγο ξαναχτύπησε το τηλέφωνο, ο Κριστιάν, από την άλλη άκρη του σύρματος, τον πληροφόρησε με φανερή ανησυχία, πως ήθελε να τον συναντήσει το συντομότερο για ένα «πολύ σοβαρό θέμα». Με μισόλογα του έδωσε να καταλάβει πως, «ορισμένοι υπονόμευαν τη θέση του στην επιτροπή» και ότι, «τυχαία», ένας πολύ φίλος ειδοποίησε τον Κριστιάν για ορισμένες εξελίξεις που ενδεχομένως να ζημίωναν τον «ξάδερφό του».

Όταν ο Πολάρ έκλεισε το τηλέφωνο, ήθελε να ξεσπάσει σε γέλια. Ένιωθε μια κρυφή περηφάνια, που με μια πετυχημένη κίνηση στη σκακιέρα ανάτρεψε, σε λίγα δευτερόλεπτα, τα δεδομένα ενός καλοστημένου παιχνιδιού δυο μηνών. Σχεδόν ήξερε τις «προτάσεις»

του Κριστιάν. Από τη μια μεριά θα του πρόβαλε τον κίνδυνο της αντικατάστασής του από την επιτροπή κι από την άλλη θα επιχειρούσε και πάλι να τον δωροδοκήσει, φυσικά με τα «ψίχουλα» της ταρίφας των μικροϋπαλλήλων, για να κάνει τα «στραβά μάτια». Ο Πολάρ όμως, δεν ένωθε την παραμικρή ταραχή ή αμφιβολία για οποιαδήποτε πιθανή αποτυχία στις προβλέψεις του. Ενεργούσε με τη σιγουριά του παίχτη που είναι ικανός να ποντάρει μια περιουσία στη ρουλέτα, με τη συναίσθηση πως αν χάσει, η απώλεια θα μπορούσε να εκτιμηθεί στο γεγονός πως απλώς δεν κέρδισε... Αν έχανε, θα συνέχιζε να είναι ένας δημόσιος υπάλληλος των τρεισήμισι χιλιάδων φράγκων, με το τριμμένο κουστούμι του και την παλιά ξεφτισμένη γραβάτα του. Πίστευε, χωρίς τώρα να έχει τους ισχυρούς προστάτες της κλίκας, πως θα τα κατάφερνε να παραμείνει στην επιτροπή, αφού είχε ήδη ξεσηκώσει τους ανταγωνιστές των καπνεμπόρων. Αυτοί θα τον στήριζαν, με την απειλή καταγγελιών και μηνύσεων, γιατί τον έβλεπαν σαν σανίδα σωτηρίας σ' ένα παιχνίδι, που φαινόταν να ευνοεί τον Κόχραν και την εταιρεία του... Οι προβλέψεις του επαληθεύτηκαν. Στην εβδομάδα που είχε προηγηθεί, έγινε ένας άγριος αγώνας στους προθάλαμους του υπουργείου για την αντικατάστασή του από την επιτροπή. Οι καπνέμποροι, με τα όργανα τους και ιδίως με τον πρόεδρο της επιτροπής, ήθελαν να δείξουν στον υπουργό ότι «η έλλειψη συνεργασίας του κυρίου Πολάρ δια θέματα τα όποια είχαν ήδη αποσαφηνισθεί, δημιουργούσε κινδύνους μεγάλων καθυστερήσεων εις την λήψιν των αποφάσεων». Από την άλλη πλευρά, ο όμιλος Αντρέγιεφ, ασκούσε πιέσεις ώστε να προλάβει «την εκπαραθύρωσιν εντίμων μελών της επιτροπής προς τον σκοπόν όπως, διευκολυνθεί η λήψις μεροληπτικών, χαριστικών και ζημιογόνων δια το δημόσιον και το κοινωνικόν σύνολον αποφάσεων». Ο υπουργός βρέθηκε ανάμεσα σε δυο πυρά. Στο τέλος, επειδή μια αντικατάσταση μέλους της επιτροπής θα τροφοδοτούσε, όπως ήταν τώρα αναπόφευκτο, τις στήλες των εφημερίδων της αντιπολίτευσης με άφθονες σκανδαλοθηρικές ειδήσεις αλλά θα προκαλούσε, ενδεχομένως, και την αυτεπάγγελτη επέμβαση των εισαγγελικών αρχών, δόθηκε η λύση που περίμενε και πρόβλεψε ο Πολάρ. Το μόνο που δεν είχε προβλέψει, ήταν η ένταση και η έκταση των ανησυχιών, που θα έφταναν ως τον ίδιο τον υπουργό. Γι' αυτό, με κάποια έκπληξη,

πληροφορήθηκε πως θα 'πρεπε να παρουσιαστεί «επείγοντως στον κύριο υπουργό», πριν πραγματοποιηθεί, ως το τέλος Αυγούστου, η τελευταία συνεδρίαση της επιτροπής, για να ληφθούν οι τελικές αποφάσεις. Ο υπουργός, με ευγένεια και πατρικό ενδιαφέρον, του συνέστησε να «διευκολύνει» το έργο της επιτροπής, του ομολόγησε πως άκουσε γι' αυτόν «τα καλύτερα λόγια» και του υπόδειξε τις ευθύνες που του δημιουργούσε «η επιτυχημένη επιλογή του και η τοποθέτησή του σε μια τόσο υπεύθυνη και δυσανάλογη, με την ηλικία και το βαθμό του στην ιεραρχία, θέση». Ο Πολάρ έδωσε υποσχέσεις, ευχαρίστησε τον υπουργό για την «επιλογή του», πιπίλισε τα συνηθισμένα για συνείδηση και καθήκον κι έφυγε χωρίς να παραλείψει να κάνει τις απαραίτητες υποκλίσεις. Έτσι, ήσυχα ήσυχα τακτοποιήθηκε, τις προηγούμενες μέρες, το θέμα της αντικατάστασής του, που έθεσαν «ορισμένοι που υπονόμειαν τη θέση του», όπως του είπε μπλοφάροντας πάλι κι ο ξάδερφός του, ο Κριστιάν. Μόνο που παράλειψε να του αναφέρει ότι αυτοί «οι ορισμένοι», ήταν οι φίλοι του, οι καπνέμποροι της «Τομπάκο Κόμπανι», που τώρα πλέον γνώριζαν πως ο Πολάρ θα έμενε αμετακίνητος στη θέση του.

Αυτή την ώρα, που περίμενε τον Κριστιάν για να συζητήσουν για το «σοβαρό θέμα», το μόνο που τον απασχολούσε ήταν το «άλλο θέμα». Στη σημερινή τους συνάντηση, στις δεκαεννιά Αυγούστου, το μόνο που θα μπορούσε να συζητηθεί ήταν το ύψος της αμοιβής του. Είχαν αρχίσει από τις τριάντα χιλιάδες, αλλά είχε ήδη με τρόπο προετοιμάσει το έδαφος, για να κατανοήσει «το ξαδερφάκι» του πως θα άρχιζαν να μιλάνε για ένα εκατομμύριο φράγκα.

«Η δουλειά άρχισε πλέον να έχει ενδιαφέρον», σκέφτηκε ο Πολάρ, την ώρα που χτυπούσε το κουδούνι της εξώπορτας. Ακούστηκαν τα γέλια και τα εύθυμα επιφωνήματα της Ελίζαμπεθ, που υποδεχόταν μ' εγκαρδιότητα τον Κριστιάν.

Η φάρσα

Ο Πολάρ άφησε το βλέμμα του να πλανηθεί στις καταπράσινες πευκοφυτεμμένες πλαγιές και τεντώθηκε νωχελικά στη σεζ λόγκ,

χαμογελώντας με ικανοποίηση. Οχτώ χρόνια είχαν περάσει από τότε... Τότε, που κάποιος βράδυ έλυσε πάνω στο κρεβάτι το σφιχτοδεμένο και βαρύ δέμα με τις χρυσές λίρες. Είχε κλειδαμπάρωθεί στην κρεβατοκάμαρα, μαζί με τη γυναίκα του, κι η καρδιά του χτυπούσε μ' ορμή, σαν να 'χε ληστέψει 'κείνη τη στιγμή την Εθνική Τράπεζα του Σανμαντάρ. Ήταν ένα φευγαλέο συναίσθημα ενοχής, που διαλύθηκε όμως γρήγορα μέσα στην αισιοδοξία και την ικανοποίηση για τον αριστοτεχνικό τρόπο που ενήργησε από την αρχή ως το τέλος. Μέσα σε λίγες μέρες απέκτησε, χρησιμοποιώντας κατάλληλα το μυαλό του, όσα με δυσκολία θα κέρδιζε σε δέκα ολόκληρα χρόνια. Η συμφωνία με τον Κριστιάν είχε κλείσει στις εξακόσιες πενήντα χιλιάδες. Έδειξε πως ήταν αποφασισμένος να μην υποχωρήσει ούτε βήμα. Ούτε φράγκο παρακάτω! Η ευκολία με την οποία στο τέλος, εντελώς ξαφνικά, υποχώρησαν οι καπνέμποροι, τον έβαλε σε υποψίες. Φοβήθηκε παγίδα. Γι' αυτό άλλωστε ζήτησε να καταβληθεί το ποσό σε χρυσές λίρες και μάλιστα με τέτοιο πολύπλοκο σχέδιο, ώστε κι' αν ακόμα ήθελαν να τον ενοχοποιήσουν, θα παρουσιάζονταν αξιόπιστα πρόσωπα που θα ορκίζονταν, χωρίς ενδοιασμούς, πως «σκοτεινές δυνάμεις» του είχαν στήσει παγίδα, γιατί δεν υπόκυψε στους εκβιασμούς τους. Είχε εξηγήσει και στον Κριστιάν πως κάθε απόπειρα για να τον ενοχοποιήσουν, θα μετατρέπóταν σε ένα μπούμερανγκ, με τις διαστάσεις ενός φοβερού κοινωνικού και πολιτικού σκανδάλου. Προειδοποίησε τους καπνέμπορους να προσέξουν ιδιαίτερα σ' αυτό το σημείο τις προειδοποίησεις του, αλλά και ν' αποφύγουν να προκαλέσουν κανένα «τυχαίο τροχαίο ατύχημα», γιατί κάτι τέτοιο θα είχε γι' αυτούς ολέθριες συνέπειες. Πρέπει να είχαν καταλάβει πως, δεν είχαν απέναντί τους κάποιον κουτοπόνηρο σαλταδόρο της αγοράς, που προσπάθησε να πλουτίσει κλέβοντας στο καντάρι... Είχε προβλέψει και σχεδιάσει όλα τα ενδεχόμενα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, ο Πολάρ θυμόταν πάντα με ικανοποίηση το εκπληκτικό σχέδιο που σκαρφίστηκε, για να φτάσουν οι λίρες στα χέρια του χωρίς κανένα κίνδυνο. Ενήργησε με προσοχή, σύνεση, μεθοδικότητα, αλλά κι αποφασιστικότητα λεοπάρδαλης. Είχε κανονίσει το ποσό να παραδοθεί στη γυναίκα του, μέσα σ' ένα μεγάλο κουτί από γλυκά κεντρικού ζαχαροπλαστείου, τις απογευματινές ώρες, τη στιγμή που θα βρισκόταν στο σπίτι μερι-

κές φίλες της Ελίζαμπεθ. Κάτω από το έπιπλο του χωλ είχε τοποθετήσει, μέσα σε όμοιο κουτί από το ίδιο ζαχαροπλασείο δυο τούβλα κι' είχε ετοιμάσει, στο σκοτεινό και υγρό υπόγειο της πολυκατοικίας, έναν ιδεώδη κρυψώνα.

Τη συμφωνημένη ώρα, ένας νεαρός παράδωσε τα «γλυκά» στο σπίτι, όταν ο Πολάρ βρισκόταν «τυχαία» στο καφέ μπαρ. Η Ελίζαμπεθ έπαιξε ωραία το ρόλο της σαν πραγματική ηθοποιός. Όταν ο νεαρός της έδωσε το δέμα, τονίζοντας μεγαλόφωνα πως «τα στέλνει ο κύριος Κριστιάν», έφυγε σαν κυνηγημένος κλείνοντας γρήγορα και δυνατά την πόρτα. Η Ελίζαμπεθ, με αστραπιαία ταχύτητα, άλλαξε τα δυο κουτιά και κάπως φοβισμένη κι αμήχανη, μπήκε στο σαλόνι κι άφησε το κουτί με τα τούβλα στο τραπέζι. Οι φίλες της, που είχαν ακούσει πολύ καλά τη συνομιλία της με το νεαρό στο χωλ και το απότομο κλείσιμο της πόρτας, είχαν ήδη προετοιμαστεί ψυχολογικά για την κωμωδία που θα ακολουθούσε. Η Ελίζαμπεθ φαινόταν διστακτική. Χωρίς ενδοιασμούς διατύπωσε την υπόνοια, πως το κουτί δεν έπρεπε να περιέχει γλυκά γιατί ήταν πολύ βαρύ, αλλά και γιατί ο Κριστιάν συνήθιζε να προσφέρει, σε φίλους και συγγενείς, μόνο λουλούδια. Κάποια κυρία, μισοαστεία μισοσοβαρά, μίλησε για βόμβα ή για κάποιον άλλο εκρηκτικό μηχανισμό. Πάνω στη γενική ταραχή και στις πιο απίθανες υποθέσεις για το περιεχόμενό του, το κουτί έπεσε «τυχαία», καθώς η Ελίζαμπεθ πήγε να το ξανασηκώσει, χλομή και ταραγμένη. Τα τούβλα σκορπίστηκαν στο πάτωμα. Η αποκάλυψη του περιεχόμενου έφερε ανακούφιση στις έντρομες κυρίες. Ήταν πια ολοφάνερο πως όλα έγιναν από κάποιον κακοήθη φαρσέρ. Το δακτυλογραφημένο σημείωμα που βρέθηκε στο βάθος του κουτιού, δεν άφηνε καμιά αμφιβολία. «Αγαπητή κυρία» έγραφε, «είμαι υποχρεωμένος να διευκρινίσω πως εκτιμώ το μυαλό του άντρα σας όσο και το περιεχόμενο του κουτιού. Παρά ταύτα, έχω ιερή υποχρέωση να σας προειδοποιήσω ότι του δείχνετε υπερβολική εμπιστοσύνη, ώστε δικαιολογημένα πιστεύει πως αξίζετε να σας άπατα πίσω από την πλάτη σας. Προσοχή στα ελεύθερα απογεύματα σαν το σημερινό. Συνήθως τα περνά σε κάποια γκαρσονιέρα. Ένας άγνωστος φίλος».

Παρά την ταραχή της, η Ελίζαμπεθ έδειξε στις φίλες της πως δεν πίστεψε ούτε λέξη από το ανώνυμο αυτό γράμμα. Επέμενε με βε-

βαιότητα πως, ο Φίλιππος της έλεγε πάντα με κάθε λεπτομέρεια, που βρισκόταν οποιαδήποτε στιγμή, όταν φυσικά δεν βρισκόταν στο γραφείο ή στο σπίτι. Μπορούσε να επικοινωνήσει μαζί του οποιαδήποτε στιγμή, γιατί ήταν τόσο τυπικός, ώστε δεν παράλειπε ποτέ του να της αφήσει τηλέφωνα ή διευθύνσεις. Θα πίστευε οποιαδήποτε κακοήθεια εκτός απ' αυτή. Για την εντιμότητα του άντρα της θα 'βαζε το χέρι της στη φωτιά. Για να επιβεβαιώσει τους ισχυρισμούς της, τηλεφώνησε επιδειχτικά στο καφέ μπαρ, παρά τα ερωτηματικά κι ανήσυχια βλέμματα των κυριών που βρίσκονταν στο σαλόνι. Όταν άφησε το τηλέφωνο, φαινόταν ήρεμη και με έκφραση θριάμβου στο πρόσωπο.

— Δεν είχα καμιά αμφιβολία πως ο Φίλιππος θα βρισκόταν στο καφέ μπαρ... θα 'ταν αστείο να κλονίσει την εμπιστοσύνη μου προς το Φίλιππο ένας άθλιος φαρσέρ, ένας σιχαμερός παλιάνθρωπος...

Εξήγησε στις φίλες της πως, ο άντρας της βρισκόταν με τον Χανς στο μπαρ και παρακολουθούσαν έναν ποδοσφαιρικό αγώνα στην τηλεόραση. Όσο για το δέμα, υπήρχαν πια αρκετά στοιχεία για να κάνει υποθέσεις αρκετά αληθοφανείς.

— Αρχίζω να πιστεύω πως δεν είναι κάποια συνηθισμένη φάρσα... Τις προάλλες ο Φίλιππος μου είπε πως εδώ κι ένα μήνα, δέχεται συνεχώς απειλητικά τηλεφωνήματα... Προσπαθούν να τον εκφοβίσουν, γιατί είναι σε κάποια επιτροπή και επιμένει να κάνει τη δουλειά του σύμφωνα με τη συνείδησή του και το νόμο.

— Ποιος θα μπορούσε ν' αμφιβάλλει για την ακεραιότητα του Φιλίππου! Όλοι μας εδώ στη γειτονιά τον έχουμε για υπόδειγμα, είπε κάποια κυρία.

Μια άλλη πρότεινε ν' αλλάξουν θέμα, γιατί δεν άξιζε ν' ασχολούνται τόση ώρα με μια τόσο κακόγουστη κι ελεεινή φάρσα. Συμφώνησαν όλες. Η Ελίζαμπεθ μάζεψε από κάτω το κουτί και τα τούβλα, για να τα πετάξει στην αυλή. Ζήτησε την άδεια από τις κυρίες για ν' απουσιάσει δυο τρία λεπτά και κατέβηκε τρέχοντας στο υπόγειο της πολυκατοικίας, αφού πριν βγει από το διαμέρισμα πήρε μαζί της και το κουτί με τις λίρες.

Γρήγορα γρήγορα και αφού έριξε μια κλεφτή ματιά στο περιεχόμενό του, το έβαλε στον κρυσώνα που είχε ετοιμάσει ο Φίλιππος, άφησε σε μια άκρη της αυλής το κουτί με τα τούβλα και ξαναγύρισε

στο διαμέρισμα. Όλα έγιναν με την τελειότητα που είχαν προσχεδιαστεί. Όταν σε λίγο ο Φίλιππος της τηλεφώνησε «πως θα ήρθαν να την πάρει για καμιά βολτίτσα στην παραλία», η Ελίζαμπεθ δεν είχε πια κανένα λόγο ν' αρνηθεί, «αφού και οι κυρίες είχαν ήδη σηκωθεί κι ετοιμάζονταν να φύγουν».

Ο Πολάρ είχε εξασφαλίσει ένα άλλοθι αλλά και τη σιγουριά πως, τώρα που οι λίρες ήταν καλά φυλαγμένες σε ασφαλή κρυψώνα, έξω

από το διαμέρισμά του, μπορούσε να επιστρέψει στο σπίτι του σφυρίζοντας αμέριμνα. Οποιαδήποτε παγίδα κι αν είχε στηθεί, την είχε αριστοτεχνικά αχρηστέψει. Πέντε έντιμες, θεοσεβούμενες και αξιοσέβαστες κυρίες, θα μπορούσαν να ορκιστούν με καθαρή συνείδηση, πως είδαν να σκορπά στο πάτωμα, ένα κουτί με τη φίρμα γνωστού ζαχαροπλαστέιου, γεμάτο τούβλα αντί για γλυκά... Όλα τ' άλλα ήταν λεπτομέρειες, που θα χρειάζονταν για ν' αλλάξει τροχιά το μπούμερανγκ και να πέσει σε άλλα κεφάλια, αν φυσικά τολμούσαν να του πετάξουν κάποιο τέτοιο επικίνδυνο αντικείμενο για να τον εκδικηθούν.

Η άνοδος

Αύγουστος του 1978! Οχτώ χρόνια ήταν αρκετά για ν' αλλάξει ολότελα η ζωή μα και η νοοτροπία του Πολάρ, γύρω από τα προβλήματα που ενδιαφέρουν ένα άτομο σε μια οργανωμένη κοινωνία.

Έτσι, ξαπλωμένος τώρα στην αναπαυτική πολυθρόνα, εκεί έξω στη μαρμαροσκαλισμένη βεράντα της βίλας του, αγωνιζόταν να φανταστεί τον τρόπο της αντίδρασής του, αν ξαφνικά βρισκόταν πριν πολλά χρόνια, κατά την εποχή της εφηβείας του, στο δίλημμα ν' ανταλλάξει όλα τα ιδανικά του με μια ευτυχισμένη ζωή, σαν ένας άλλος Φάουστ. Αναρρίγησε στην ιδέα πως, ως έφηβος θα 'νιωθε αηδία και στην απλή μόνο σκέψη μιας τέτοιας συναλλαγής.

— «Μα είναι λοιπόν έντιμο να αγωνίζεται κάποιος να παραμείνει έντιμος σε μια κοινωνία σαν αυτή, που κατάντησε σωστό μπουρδέλο;», μονολόγησε κι αναταράχτηκε στη θέση του. Τώρα πλέον πίστευε πως, ένας τέτοιος αγώνας ισοδυναμούσε με ασυγχώρητη

αδικία προς τον εαυτό του, γιατί του στερούσε το δικαίωμα της αυτοάμυνας. Ήταν μια αδικία ισοδύναμη μ' αυτή που γίνεται από μας εναντίον των άλλων. Αυτή την Αριστοτελική αρχή προσπαθούσε να την προσαρμόσει στη δική του ιδιότυπη περίπτωση, για να βρει τα ηθικά ερείσματα που του ήταν απαραίτητα, από ψυχολογική ανάγκη, και να δίνει ευκολότερα απαντήσεις στα ερωτηματικά που ξεπηδούσαν στα κατάβαθα της ψυχής του. Η σκέψη πως τα παιδιά του θα μπορούσαν να σκέφτονται και να ενεργούν όπως ο ίδιος στην παιδική του ηλικία, τον αναστάτωνε. Θα φρόντιζε να τα προστατέψει από το ρομαντισμό, την ευαισθησία και τις ηθικοπνευματικές παγίδες, οι οποίες συντελούν στο να μένουν τ' αρνάκια στη βρεφική ηλικία, για ν' αποτελούν οποιαδήποτε στιγμή ορεκτικό μεζέ στους λύκους που καιροφυλαχτούν.

— «Κοτζάμ άντρας καθόμουν σαν.....κι' έγγραφα ποιήματα ή φιλοσοφίες για μια τέλεια κοινωνία!.. Να! Πάρε δέκα φάσκελα αγαθιάρη Πολάρ!», συλλογίστηκε ενώ φαντάστηκε τον εαυτό του να φασκελώνει με τα δυο του χέρια, το πρόσωπο, το δικό του πρόσωπο. Ένωθε σαν τον ιδεολόγο αγωνιστή, που κατάλαβε στη στιγμή μιας φοβερής μάχης πως προδόθηκε απ' τους συντρόφους του. Αυτός είχε προδοθεί απ' αυτούς που τον καθοδήγησαν στα νιάτα του και διέπλασαν, όπως ήθελαν κι όπως τους συνέφερε, την ψυχή και το χαρακτήρα του. Γι' αυτό το θεωρούσε μεγάλη τύχη, που είχε ξυπνήσει από το λήθαργό του στην πιο κατάλληλη στιγμή. Είχε κάνει, το 1970, ένα εκπληκτικό άλμα και σε λίγες ώρες κέρδισε, σύμφωνα με τη «μέθοδο Πολάρ», όσα ως δημόσιος υπάλληλος θα κέρδιζε δουλεύοντας δέκα ολόκληρα χρόνια. Από 'κει και πέρα συνέχισε τα άλματα με σύνεση, για να διασφαλίσει και να επεκτείνει την πρώτη του «μπίζνες». Ο Λαμάρας, ένας γνωστός του ο οποίος υπηρετούσε στον οχετό των σκανδάλων και των δωροδοκιών που συνήθιζαν να τον ονομάζουν Υπουργείο Εμπορίου και Οικονομικού Συντονισμού, του αποκάλυψε εμπιστευτικά πως, προετοιμαζόταν «με κάθε μυστικότητα» υπουργική απόφαση, για την απαγόρευση εισαγωγής τυριών. Το μυστικό το ήξεραν δυο τρεις μεγαλοεισαγωγείς, ανάμεσα στους οποίους και ο ένας από τους γαμπρούς του υπουργού. Οι προθεσμίες ήταν περιορισμένες. Έπρεπε να βιαστούν για ν' ανοίξουν πίστωση στην Τράπεζα και να κάνουν τις παραγγελίες, πριν δημοσιευτεί η απόφαση στην εφημε-

ρίδα της κυβερνήσεως. Με εκπληκτική ταχύτητα, σε ελάχιστες μέρες, συνέστησαν εταιρεία στο όνομα της Ελίζαμπεθ και του αδερφού του Λαμάρα και με τις «οικονομίες τους», σαν προκαταβολή, έκλεισαν μια ποσότητα πεντακοσίων τόνων τυριών, πρώτης ποιότητας. Όταν δημοσιεύτηκε η απόφαση για την «απαγόρευση εισαγωγής γαλακτομικών προϊόντων προς προστασία της εγχωρίου παραγωγής», άρχισαν οι τιμές αυτών των ειδών να υψώνονται ασταμάτητα. Μέσα σ' ένα μήνα δημιουργήθηκαν τέτοιες ευνοϊκές προϋποθέσεις για τα «συνεταιράκια», ώστε η ποσότητα που αποθήκευσαν, μοσχοπουλήθηκε πριν καλά καλά τελειώσει η μεταφορά της από τις τελωνειακές ψυκτικές εγκαταστάσεις του λιμανιού. Απολογισμός! Πεντακόσιες πενήντα χιλιάδες φράγκα καθαρό κέρδος ο Πολάρ και εφτακόσιες ογδόντα τόσες χιλιάδες ο Λαμάρας. Καλή και «καθαρή» δουλειά, όπως είπε κι ο Λαμάρας, όταν έγινε η διανομή των κερδών.

Ακολούθησαν άλλες τέτοιες οικονομικές συνεργασίες ευκαιρίας. Στο τέλος ο Πολάρ παραιτήθηκε από το υπουργείο και δημιούργησε μια εταιρεία εισαγωγής ηλεκτρονικών οργάνων και υλικών μηχανοργάνωσης και μηχανογράφησης. Η τύχη τον ευνόησε πολύ. Η εποχή ήταν η πιο κατάλληλη, γιατί είχε ωριμάσει στην αγορά η ιδέα της μηχανοργάνωσης, αλλά δεν είχε ακόμα εμφανιστεί η επιχείρηση που θα καλλιεργούσε συστηματικά και θα διεύρυνε, με μια πολύ προσεγμένη διαφήμιση, αυτή τη νέα ανάγκη της αγοράς. Η «ΦΙΛΠΟ Α.Ε.», η εταιρεία που ονομάστηκε έτσι από τα αρχικά του Πολάρ, σημείωσε, μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, μια εκπληκτική ανάπτυξη. Με τους ειδικούς νόμους και τα κίνητρα που υπήρχαν για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων, δημιουργήθηκαν ευκαιρίες για μεγάλα κέρδη μα και ολοκληρωτική σχεδόν απαλλαγή από φορολογικά βάρη. Το αρχικό κεφάλαιο των τριών εκατομμυρίων φράγκων εικοσαπλασιάστηκε μέσα σε τέσσερα χρόνια. Αυτό φαινόταν επίσημα στα λογιστικά βιβλία της επιχείρησης. Στην πραγματικότητα όμως, με την υπερκοστολόγηση των εισαγόμενων μηχανημάτων, τα κέρδη ήταν ακόμα πιο μεγάλα, γιατί δημιουργήθηκαν στο εξωτερικό συναλλαγματικά αποθέματα δεκαπέντε εκατομμυρίων. Αυτά, μαζί με άλλα που θα έβαζαν οι αλλοδαποί προμηθευτές της εταιρείας, θα εισάγονταν ως ξένα κεφάλαια για νέες επενδύσεις, ώστε να υπαχθούν στους ειδικούς ευνοϊκούς

όρους αυτών των περιπτώσεων και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορούσε την ελεύθερη εξαγωγή των κερδών.

— «Νιώθεις θαυμάσια όταν είσαι πλούσιος στο Σανμαντάρ!», σκέφτηκε ο Πολάρ, ενώ ζωγραφιζόταν ένα ειρωνικό χαμόγελο στα χείλη του. Ένιωθε πραγματικά πολύ όμορφα! Ανεξέλεγκτα κέρδη και καμιά απολύτως φορολογική επιβάρυνση, κάτω από το προστατευτικό δόγμα της «αναπτύξεως της εθνικής οικονομίας». Δεν θα 'ταν υπερβολή να ισχυριστεί πως σαν φτωχοϋπάλληλος, είχε τότε τις ίδιες, σχεδόν, κρατήσεις φόρου στην ετήσια εκκαθάριση αποδοχών που του έδινε το υπουργείο, για να την συνυποβάλλει με τη φορολογική του δήλωση στην εφορία. Κάποτε, ένας φίλος του εφοριακός, του εξομολογήθηκε πως η μεγαλύτερη ναυπηγική εταιρεία της χώρας πλήρωσε τριπλάσιο φόρο από το δικό του... Η συνεισφορά της δηλαδή στα φορολογικά βάρη, ήταν αντίστοιχη με τις κρατήσεις φόρου τριών δημοσίων υπαλλήλων... Όλα τα κέρδη εξαφανίζονταν κάτω από τη μυστηριώδη απαρίθμηση νόμων και διαταγμάτων για εκπτώσεις και απαλλαγές, ώσπου απόμεινε ένα τόσο μικρό υπόλοιπο, ως πραγματικό κέρδος, που 'δινε την εντύπωση πως οι μέτοχοι της εταιρείας λιμοκτονούσαν.

Ο Πολάρ φρόντιζε να εμφανίζει μια έντονη επενδυτική δραστηριότητα και υπερβολικά γενικά έξοδα, ώστε να είναι νόμιμη και αληθοφανής η εικόνα του φτωχού επιχειρηματία, σε μια οικονομικά εύρωστη επιχείρηση που συνεχώς επεκτεινόταν. Με τα κίνητρα και τις απαλλαγές που ίσχυαν, ήταν φυσικό πως, μόνον ένας ηλίθιος επιχειρηματίας θα ήταν δυνατό να εκπληρώσει τις φορολογικές του υποχρεώσεις. Απεναντίας, ο έξυπνος άνθρωπος της αγοράς, θα 'πρεπε να σκαρφίζεται τρόπους όχι μόνο να μη πληρώνει αλλά από την άλλη μεριά να παίρνει από τον κρατικό κορβανά με δυο χέρια. Αυτούς τους λεπτούς μηχανισμούς του «αρπάγματος», τους είχε διερευνήσει με σχολαστική επιμονή ο Πολάρ. Για το λόγο αυτό, βρισκόταν τώρα σε συνεννοήσεις με τους προμηθευτές του στο εξωτερικό, για να ιδρύσουν εργοστάσιο συναρμολόγησης των εξαρτημάτων του ηλεκτρονικού υλικού στο Σανμαντάρ, για να εξάγονται ηλεκτρονικές συσκευές με κρατική επιδότηση σ' άλλες χώρες, ιδίως της Ασίας και της Αφρικής. Επίσης, μαζί με την εισαγωγή του συναλλάγματος που φύλαγε σε αλλοδαπές τράπεζες, θα έπαιρνε και δάνειο πενήντα εκατομμυρίων φράγκων, με

πολύ μειωμένο επιτόκιο, για την υποβοήθηση της πραγματοποίησης των «υψίστης σημασίας δια την εθνικήν οικονομίαν νέων επενδυτικών προγραμμάτων της ΦΙΛΠΟ Α.Ε., τα οποία θα παράσχουν νέας ευκαιρίας απασχολήσεως εις πολλές εκατοντάδας πολιτών του Σανμαντάρ».

Ήταν πια καιρός! Έπρεπε ν' αρχίσει να διατυμπανίζει πως υποβοηθούσε, με την ανάπτυξη των επιχειρήσεων του, την εθνική, οικονομική και κοινωνική πολιτική της χώρας. Το έργο του ήταν πατριωτικό! Ένας έξυπνος πολίτης αφήνει πάντα τους ηρωισμούς και τις ανδραγαθίες για τα «απλά εκείνα ανθρωπάκια» που δεν έχουν μαγαριστεί από την οσμή του κέρδους και είναι πρόθυμα, «χωρίς κέρδος», να θυσιάσουν και τη ζωή τους για τα ιδανικά. Τέτοιος ήταν ο Πολάρ πριν χρόνια. Τώρα, το πατριωτικό του έργο είχε για στόχο τα κρατικά ταμεία.

Για να πετύχει αυτός ο στόχος θα 'πρεπε να τροποποιεί, με τους δικούς του ανθρώπους στα υπουργεία και τον κομματικό μηχανισμό, τις δασμολογικές και νομισματικές εκείνες διατάξεις που επηρέαζαν δυσμενώς την επιχειρηματική του δραστηριότητα. Το δασμολόγιο, ιδιαίτερα, ήταν και είναι ένα φοβερό όπλο στα χέρια των καλά οργανωμένων επαγγελματικών ή ταξικών ομάδων πίεσης ή των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων. Αυτές οι ομάδες συμφερόντων, έχουν τη δυνατότητα να προτείνουν ή να τροποποιούν νόμους, σε βαθμό ανάλογο προς την έκταση του ελέγχου που ασκούν στα αρμόδια κρατικά και κομματικά όργανα των οικονομικών υπουργείων. Η διαγραφή ή η προσθήκη μιας λέξης στο δασμολόγιο, ίσως σημαίνει εύκολα κέρδη πολλών εκατομμυρίων φράγκων σε μια επιχείρηση ή σε μια ομάδα εμπόρων και βιομηχάνων. Υπάρχουν αθέατοι μηχανισμοί κατανομής του πλούτου, που ο απλός κι ανώνυμος πολίτης ούτε καν μπορεί να φανταστεί. Αυτά τα «ψιλά γράμματα» ξέρουν να τα διαβάζουν μόνον ελάχιστοι εκλεκτοί... Σ' αυτούς τους εκλεκτούς ανήκε τώρα δικαιωματικά και ο ίδιος ο Πολάρ.

— «Πόσο απλά είναι όλα!.. Κι όμως άμυαλε Φίλιππε, χαράμισες τα καλύτερα χρόνια σου σε μια καρέκλα του υπουργείου γεωργίας, δίνοντας ευκαιρίες σε άλλους», μονολόγησε ο Πολάρ.

Όταν έλεγε πως έδωσε ευκαιρίες σε άλλους, πραγματικά κυριολεκτούσε. Πάντα είχε προϊσταμένους του, στη διεύθυνση οικονομι-

κών προγραμματισμών του υπουργείου, ανθρώπους με λιγότερα πνευματικά εφόδια απ' αυτόν. Πολλοί αγνοούσαν τη βασική εμποροοικονομική ορολογία και τους οικονομικούς μηχανισμούς. Ο ένας μάλιστα διευθυντής του, που είχε συνταξιοδοτηθεί σε λίγους μήνες κι ο Φίλιππος δεν πρόλαβε να εκτιμήσει την άγνοιά του σ' όλο της το βάθος, δεν είχε καλά καλά τελειώσει ούτε γυμνάσιο. Το απολυτήριο το πήρε, μετά τη λήξη του πολέμου, δίνοντας εξετάσεις από την τρίτη κατεύθυνση για την έκτη τάξη, «λόγω ειδικών συνθηκών και ως κατ' οίκον διδαχθείς». Αυτός ο διευθυντής έδειχνε για το Φίλιππο ένα επίπλαστο πατρικό ενδιαφέρον. Ήταν γλυκομίλητος και πάντα τόνιζε μ' έμφαση πως, οι νέοι επιστήμονες και ιδιαίτερα οι οικονομολόγοι σαν τον Πολάρ, ήταν «η ελπίδα» της διεύθυνσης οικονομικών προγραμματισμών. Τις περισσότερες φορές, όταν ο Φίλιππος του παρουσίαζε κάποιον δυσνόητο γι' αυτόν φάκελο ή κάποιο έγγραφο σε ξένη γλώσσα, έλεγε χαριτολογώντας πως «υπέγραφε με κλειστά μάτια, γιατί όλα αυτά ήταν γι' αυτόν κινέζικα». Ο άνθρωπος είχε μεσάνυχτα γύρω από βασικά θέματα της δουλειάς του, αλλά χωρίς την υπογραφή του τίποτα δεν ήταν δυνατόν να προχωρήσει. Δεν είχε γνώσεις αλλά είχε απόλυτη εξουσία. Αργότερα το κατάλαβε ο Πολάρ πως, το ψητό στην όλη υπόθεση, βρισκόταν σ' αυτό το σημείο. Να υπάρχουν οι καλοί, οι μορφωμένοι, οι καταρτισμένοι, οι γλωσσομαθείς και έντιμοι υπάλληλοι, για να στηρίζουν στην καρέκλα του τον ημιμαθή της κλίκας, που είχε το δικαίωμα της υπογραφής. Ήταν τα κορόιδα που έδιναν τις ευκαιρίες στους άλλους. Ο ίδιος ήξερε πως, δεν θα είχε ποτέ τη δυνατότητα να ασκήσει πραγματική εξουσία στη διεύθυνση αυτή του υπουργείου, παρά τις εξειδικευμένες γνώσεις του πάνω στον τομέα της εργασίας που πρόσφερε. Η κλίκα τον είχε επιλέξει για το ρόλο του «κορόιδου». Ίσως, γιατί είχε την απρονοησία, στα πρώτα βήματα της δημοσιοϋπαλληλικής του ζωής, να εκφράσει με θάρρος τις ιδέες και απόψεις του γύρω από την «επιστημονική οργάνωση των κρατικών υπηρεσιών και οργανισμών κοινής ωφέλειας στο σύγχρονο κράτος». Αυτό το διαπίστωσε όταν, στα χρόνια που ακολούθησαν, βρέθηκε σε μια ανεξήγητη υπηρεσιακή στασιμότητα, παρά τους επαίνους για την άριστη απόδοσή του.

Οι απόψεις του Πολάρ, για την κατανομή της κρατικής εξουσίας σε ορισμένα άτομα ή σε ομάδες ατόμων, ήταν ξεκαθαρισμένες.

Πίστευε πως η εξουσία είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τους μηχανισμούς κατανομής του πλούτου μιας χώρας. Η συνέχιση και η μεταβίβαση αυτής της εξουσίας, πραγματοποιείται με τη συντεχνιακή εναλλαγή των μεμονωμένων ή ομαδοποιημένων οργάνων που την ασκούν. Αυτή η εναλλαγή βασίζεται σε δημοκρατικοφανείς κοινωνικούς μετασχηματισμούς, μέσα στα σπλάχνα μιας και της αυτής κοινωνικής ομάδας ή τάξης. Έτσι, σε μια χώρα οι διευθύνοντες και τα άλλα όργανα που ασκούν κρατική εξουσία, προέρχονται από κάστες που αποφοιτούν από τις ίδιες πολυτεχνικές σχολές, στην άλλη από τεχνοκράτες απόφοιτους κάποιας φημισμένης οικονομικής σχολής ή τεσσάρων πέντε κολλεγίων, κι' άλλες από άτομα που ελέγχονται από ομάδες βίας, βαρβαρότητας και οικονομικών συμφερόντων. Με τον τρόπο αυτό, τα εναλλασσόμενα στην κρατική μηχανή πρόσωπα της αυτής ιδεολογίας, εξυπηρετούν τους ίδιους στόχους, ανεξάρτητα από τις σύντομες εναλλαγές της ανώτατης πολιτικής ιεραρχίας η οποία αντιπροσωπεύει, κομματικά, ευρύτερες κοινωνικές τάξεις. Στις χαμηλότερες βαθμίδες του κρατικού μηχανισμού, ο αγώνας για την αναρρίχηση σε σημαντικές θέσεις είναι ακόμα πιο ανελέητος. Ιδιαίτερα στο Σανμαντάρ, ο αγώνας αυτός υποβιβάζει τα άτομα σε επίπεδο εξαχρείωσης και απαράδεκτης ρουσφετολογικής συναλλαγής.

Ήταν ίσως υπερβολικές αυτές οι ιδέες του, γιατί είχε συναντήσει και άτομα για τα οποία θα μπορούσε να βάλει το χέρι του στη φωτιά και να ορκιστεί πως ήταν πολύ πιο ηθικά συγκροτημένα από τον ίδιο. Ναι, η αλήθεια είναι πως υπάρχουν και τέτοιοι, αλλά για να επιβιώσουν πρέπει να κάνουν μια λαθρόβια υπηρεσιακή ζωή. Μόνο έτσι ξεφεύγουν από τα δόκανα που είναι στημένα γύρω τους. Προσαρμόζονται επιφανειακά με το περιβάλλον και αλλάζουν «το πετσί» τους, μόλις φύγουν και βρεθούν, έστω και προσωρινά, σε άλλον κοινωνικό περίγυρο.

— «Αυτοί είναι οι καλοί χαμαιλέοντες που καταφέρνουν, με μαεστρία, να επιβιώσουν», σκέφτηκε ο Πολάρ.

Εδώ και μερικά χρόνια επιδοκίμαζε απόλυτα την τακτική αυτή του χαμαιλεοντισμού, γιατί τέτοιοι άνθρωποι πέρασαν άτρωτοι από τις δοκιμασίες και τις παγίδες των εκκαθαρίσεων. Γλίτωσαν και επέπλευσαν, μαζί με τη σκαρτίλα που ξεχύθηκε στους νευραλγικούς τομείς του κρατικού μηχανισμού. Ξεγλίστρησαν από τα δόκανα της

κλίκας, μιας ομάδας εξουσίας, η οποία είχε τη δυνατότητα να ελέγχει το κράτος και να μπλοκάρει τις πιο παραγωγικές λειτουργίες του. Ήταν οι «τυχεροί» που μερίμνησαν για το τομαράκι τους, αφήνοντας τις φαντασιώσεις στους αθεράπευτα ιδεολόγους. Για τον Πολάρ, αυτή η ωμή κατάσταση, ήταν μια πραγματικότητα. Ήταν ένα γεγονός. Όπως είχαν τα πράγματα, ένα μονάχα του απόμεινε για να διατηρήσει, έστω, μια υποψία εκτίμησης για το άτομο του... Έπρεπε να χρησιμοποιήσει το μυαλό του και να εκμεταλλευτεί τους μηχανισμούς, που σήκωναν τις κουράδες στην επιφάνεια του σκατοβάρελου που λεγόταν Σανμαντάρ. Θα 'πρεπε ν' απαλλαγεί από τα ιδανικά, τα συναισθήματα και τις ανθρωπιστικές ιδέες, που σαν βαριές αλυσίδες τον καταπόντιζαν στο βυθό, όπως τους σκλάβους σε μπλοκαρισμένο δουλεμπορικό καράβι.

Αυτό έκανε, κι ήταν τώρα περήφανος για τον εαυτό του.

Ο φιλεύσπλαχνος επιχειρηματίας

— Θα δώσουμε... Δεν έχω αντίρρηση...

— Πόσα;

— Ε, τι να πω!.. Υποθέτω πως ο αρχιερέας Ταμανάκα θα ευχαριστηθεί πολύ, αν του δώσουμε εκατόν πενήντα χιλιάρικα...

— Δεν αμφιβάλω... Είσαι, άλλωστε, αγάπη μου, τόσο γενναιοδωρος! συμφώνησε η Ελίζαμπεθ φιλώντας τον στο μάγουλο. Αυτά τα λεφτά, ο αρχιερέας δεν θα τα συγκεντρώσει από τον έρανο σε δέκα εργατικές συνοικίες.

— Για τον λόγο αυτό νομίζω πως, δεν θα φανεί αχάριστος ο καλός σου αρχιερέας... Θα πρέπει σε κάποιο κήρυγμά του να τονίσει αυτή τη γενναιοδωρία μας, ή να γράψει με χρυσά γράμματα το όνομά μας σε κάποια μαρμάρινη πλάκα, στην είσοδο, όταν με το καλό τελειώσει το χτίσιμο του ναού...

— Όταν κάποιος κάνει ένα καλό για την ψυχή του, δεν σκέφτεται τα ανταλλάγματα...

— Μόνο για την ψυχή μας το κάνουμε; ρώτησε χαμογελώντας αινιγματικά ο Πολάρ κι έκλεισε με σημασία το μάτι στη γυναίκα του.

— Αδιόρθωτε! Πάντα ο ίδιος!.. Πάω να τηλεφωνήσω στον αρχιερέα, γιατί ξέρω πως περιμένει ανυπόμονα την απάντησή σου.

— Βιάζεσαι να προφέρεις ένα ηχηρό νούμερο στον αρχιερέα σου!... Οι εκατόν πενήντα χιλιάδες είναι ένα καλό νούμερο, μα για να κάνεις τον Ταμανάκα να χεστεί στα βρακιά του πέστου ότι θα δώσω διακόσιες πενήντα... Χαλάλι σου!

Η φρασεολογία του είχε, σιγά σιγά, προσαρμοστεί στις νέες αξίες και στα καινούργια «πιστεύω» του. Αυτός ο, άλλοτε, τόσο προσεκτικός στην επιλογή των λέξεων, χρησιμοποιούσε τώρα, χωρίς δισταγμό, χυδαίες εκφράσεις, για ν' αποδώσει πιο ρεαλιστικά, όπως έλεγε, τις καταστάσεις ή τα γεγονότα. Εξέταζε τα πάντα με ψυχρό υπολογισμό, που έφτανε ως την κυνικότητα. Κάθε ενέργειά του, στα τελευταία χρόνια, είχε ως στόχο το κέρδος. Γι' αυτό δεν δίστασε ούτε στιγμή, να κάνει μια τόσο γενναιόδωρη χειρονομία, με ευκαιρία τον έρανο που γινόταν για την ανέγερση ενός νέου καλλιμάρμαρου ναού. Οι διάφοροι προφήτες έζησαν σε τρώγλες για να δείξουν την αδιαφορία τους προς τον υλικό κόσμο, μα οι ιερείς τους φρόντισαν, αργότερα, να μαντρώσουν τα αγάλματα ή τις εικόνες τους σε μαρμαροσκαλισμένους ή σε χρυσοστόλιστους ναούς, για να θάψουν εκεί τα πνευματικά μηνύματα των θρησκειών τους.

Ο Πολάρ δεν ήταν από τους ανθρώπους που τους απασχολούν τα θρησκευτικά προβλήματα κι ούτε συνήθιζε να εκκλησιάζεται τακτικά. Για τις επουράνιες υποθέσεις του και για τη σωτηρία της ψυχής του, εξουσιοδότησε την Ελίζαμπεθ να μεσολαβεί γι' αυτόν... Γιατί η γυναίκα του, παρά την εκπληκτική πανουργία που απόδειξε πως διαθέτει, όταν, πριν οχτώ ακριβώς χρόνια, παράλαβε το κουτί με τα «γλυκά», είχε και μια ενεργητική συμμετοχή στις θρησκευτικές και φιλανθρωπικές οργανώσεις της πρωτεύουσας. Ο άντρας της όμως ένιωθε μια έντονη αντιπάθεια για τον Ταμανάκα και γενικότερα για τον ανώτερο κλήρο του Σανμαντάρ. Αυτό το συναίσθημα του είχε μείνει από την εφηβική ηλικία και τη δημοσιούπαλληλική του ζωή, όταν διαπίστωσε πως οι δήθεν πνευματικοί αυτοί ηγέτες διαφοροποίησαν, με την τυπολατρία, το δογματισμό, το φανατισμό και τη θρησκοληψία, τους πραγματικούς στόχους των θρησκειών που λατρεύονταν στο Σανμαντάρ. Στα κηρύγματά τους, κατακεραύνωναν τη γυμνότητα του γυναικείου κορμιού, μα ποτέ δεν

έλεγαν λέξη για την κοινωνική αδικία και την εκμετάλλευση των φτωχών... Μετρούσαν πόσες φορές το μήνα εκκλησιαζόταν ο πιστός, μα ποτέ δεν ανάλαβαν σταυροφορία για να γλιτώσουν από την έξωση τη φτωχή χήρα και τα ορφανά... Καταδίκάζαν στα τάρταρα του Άδη τον βλάσφημο, μα ποτέ δεν εναντιώθηκαν σε τύραννους που άρπαχναν με τη βία την εξουσία...

Οι αρχιερείς του Σανμαντάρ ήταν μια διεφθαρμένη κάστα, ισότιμη με τις αμέτρητες άλλες κάστες που έλεγχαν τη δημόσια και κοινωνική ζωή της χώρας και νέμονταν τον πλούτο της. Ώρες ώρες, ο Πολάρ δικαιολογούσε το Λαφόρτα, τον άθεο «πεινασμένο διανοούμενο», που έλεγε πως ο άνθρωπος που θέλει να χάσει όλες τις αμαρτίες του και να εξαγνιστεί, θα πρέπει να κάνει μια και μοναδική, αναμφισβήτητη, θεάρεστη πράξη... Να βάλει όλους τους ανώτερους κληρικούς του Σανμαντάρ σ' ένα σαπιοκάραβο και να το φουντάρει στον «κόλπο των καρχαριών», για να παίξουν επιτέλους κι αυτοί στη ζωή τους έναν χρήσιμο ρόλο.

Παρά τις ξεκάθαρες αυτές συναισθηματικές θέσεις του για τον ανώτερο κλήρο, ο Πολάρ διατηρούσε μαζί του άριστες κοινωνικές σχέσεις. Τον χρειαζόταν για να προβάλλεται, για να αναπτύσσει τις δημόσιες σχέσεις των επιχειρήσεών του και μάλιστα με λιγότερα έξοδα, σε σύγκριση μ' αυτά που θα έπρεπε να δώσει στα μαζικά μέσα ενημέρωσης, για να πετύχει αντίστοιχη προβολή. Επειδή ο κλήρος έλεγχε τις περισσότερες φιλανθρωπικές οργανώσεις, με τη βοήθεια της Ελίζαμπεθ η οποία είχε εκπληκτικές διασυνδέσεις σ' αυτούς τους κύκλους, κατάφερε να φιγουράρει στις εφημερίδες και στην τηλεόραση σαν φιλεύσπλαχνος πιστός, που ο θεός του χάρισε τα πλούτη για ν' απαλύνει τη δυστυχία σ' αυτόν τον τρισάθλιο κόσμο. Στα γραφεία της υπηρεσίας δημοσίων σχέσεων της ΦΙΛΠΟ Α.Ε., υπήρχαν ολόκληρα άλμπουμ με φωτογραφίες του σε γηροκομεία, ορφανοτροφεία, ιδρύματα απροσάρμοστων παιδιών και όπου αλλού ήταν δυνατό να υποβοηθηθεί η δημιουργία της εικόνας ενός «καλοκάγαθου και θεοφοβούμενου Πολάρ». Δεν δίσταζε να υποβάλλεται σε υπερβολικά, κάποια φορά, έξοδα, για να προβληθεί στην κοινή γνώμη και να υποβοηθήσει την ανάπτυξη των δημόσιων σχέσεων των επιχειρήσεών του, στο επίπεδο που είχε καθορίσει, με βάση προοπτικές στηριγμένες σε καθαρά εμπορικά δεδομένα. Συγκεκριμένα, όταν κάποτε αντιμετώπιζε δυσχέρειες

στην έγκριση εισαγωγής μιας παρτίδας ανταλλακτικών, άρπαξε μια ευκαιρία για να ασκήσει πιέσεις στον υπουργό, με τη βοήθεια της κοινής γνώμης και ειδικότερα με τα αμέτρητα και ποικιλόμορφα φιλανθρωπικά σωματεία. Ένα χαριτωμένο παιδάκι, μονάκριβο παιδί μιας χήρας, έπαθε φοβερά εγκαύματα, αλλά και βλάβες στον εγκέφαλο, από πτώση, καθώς πήδηξε από το μπαλκόνι, για να ξεφύγει από τις φλόγες, που είχαν ζώσει το σπίτι. Όλες οι υγειονομικές υπηρεσίες της χώρας είχαν κινητοποιηθεί για τη σωτηρία του. Οι γιατροί έδιναν έναν απελπισμένο αγώνα πάνω από το φρικτά παραμορφωμένο σωματάκι του παιδιού. Ο κόσμος ρουφούσε αχόρταγα τις λεπτομερείς περιγραφές στις εφημερίδες και την τηλεόραση. Ξαφνικά, η ΦΙΛΠΟ Α.Ε. έκανε μια εκπληκτική χειρονομία. Με ναυλωμένο αεροπλάνο και με δικά της όλα τα έξοδα, έφερε από διάφορες πόλεις του κόσμου δερματολόγους και νευροχειρουργούς, που θεωρούνταν αυθεντίες στις ειδικότητές τους. Η κοινή γνώμη είχε αναστατωθεί. Σε πολλούς ναούς έγιναν παρακλήσεις για τη σωτηρία του παιδιού. Στο τέλος, ο μικρός σώθηκε με μια πολύ μικρή αναπηρία και η ΦΙΛΠΟ Α.Ε. γνωστοποίησε, από τις εφημερίδες, τη συγκινητική πρόθεσή της να παραμείνει ισόβια κηδεμόνας και προστάτης αυτού του παιδιού. Θα μετακαλούσε τους διασημότερους πλαστικοχειρουργούς, για να εξαλειφθούν εντελώς τα σημάδια από τα εγκαύματα... Θα το σπούδαζε στα καλύτερα κολλέγια και θα του έδινε την ευκαιρία να σταδιοδρομήσει σε μια από τις εταιρείες του ομίλου.

Το αποτέλεσμα από όλη αυτή την ιστορία ήταν εκπληκτικό για τον Πολάρ. Ούτε ο ίδιος περίμενε τόσα οφέλη! Η εισαγωγή των ανταλλακτικών εγκρίθηκε γρηγορότερα από ό,τι περίμενε, αλλά και οι πωλήσεις από την «καλή φήμη» των επιχειρήσεων αυξήθηκαν, στο χρόνο που ακολούθησε, κατά τριάντα πέντε τοις εκατό. Έτσι επαληθεύτηκαν οι προβλέψεις του Ταμανάκα, πως «ο θεός θα ανταποδώσει το καλό στο πολλαπλάσιο». Ήταν τόση η πίστη και η ψυχική διάβρωση στην ιδέα της εμπορικής συναλλαγής, ώστε ήταν πολύ φυσικό στο Σανμαντάρ και ο θεός να τοποθετείται στον συνηθισμένο κερδοσκοπικό χώρο, όπου τα πάντα καθορίζονται από το αξίωμα του «δίνεις και παίρνεις».

Η υπόθεση της σωτηρίας του παιδιού είχε κι άλλες προεκτάσεις. Η κίνηση που γινόταν από ορισμένους προοδευτικούς και εξέ-

χοντες πολίτες του Σανμαντάρ, για την πληρέστερη οργάνωση της κοινωνικής πρόνοιας και της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ατόνησε σιγά σιγά γιατί, όπως έγραφε μια κυβερνητική εφημερίδα, «το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα του λαού του Σανμαντάρ και η διάθεση των ιδιωτών, που έχουν «δύο ιμάτια και είναι πρόθυμοι να δώσουν το ένα», όπως έμπρακτα απόδειξε η συγκινητική χειρονομία του Πολάρ, αποτελούσαν τα εχέγγυα της υγιούς κοινωνικής ισορροπίας που υπήρχε στον ευλογημένο από το θεό τόπο του Σανμαντάρ. Μια άλλη εφημερίδα έγραψε: «Ας σταματήσουν οι αντιπολιτευόμενες σειρήνες, οι πιθηκίζοντες και οι ψευδοδιανοούμενοι, που δήθεν αγωνίζονται για να ισχύσουν και στο Σανμαντάρ ξενόφερτα σοσιαλ-απατηλά συστήματα. Ως εδώ κάπηλοι του κοινωνικού πόνου και της ανθρώπινης δυστυχίας! Ο λαός μας είναι φιλόανθρωπος και φιλεύσπλαχνος προς τον εαυτό του και γι' αυτό μπορεί, με τη συνολική προσπάθεια και συνδρομή, που πηγάζει από ένα αδέσμευτο από κρατικές παρεμβάσεις πηγαίο αίσθημα αγάπης για τον συνάνθρωπο, να αυτοοργανώσει την κοινωνική πρόνοια της αγάπης. Όλα τα άλλα είναι λόγια και φανφαρονισμοί. Είναι τύμπανα αγρίων και γι' αυτό θα πρέπει να κλείσουμε τα ώτα μας... Γιατί έτσι μόνο θ' αναγκαστούν να σιγήσουν».

Τα «τύμπανα των αγρίων» σίγησαν πραγματικά κι έτσι, όπως πρώτα, εξακολούθησαν ορισμένοι γιατροί, με τις συνεργαζόμενες φαρμακευτικές εταιρείες, να παίζουν με τους ασθενείς το παιχνίδι της γάτας και του ποντικού, ώσπου να τους ξεκοκαλίσουν και το τελευταίο φράγκο. Αλίμονο σ' οποιόν έπεφτε σε μια απ' αυτές τις πολυάριθμες συμμορίες με τις άσπρες μπλούζες. Οι αναλύσεις, οι εξετάσεις, οι παραπομπές σε «ειδικούς», τα ιατρικά συμβούλια, τα «ενοικιαζόμενα» κρεβάτια στα κρατικά νοσοκομεία, τα ποσοστά των φαρμακοβιομηχανιών από τη φαρμακευτική αγωγή κι άλλες τέτοιες εργολαβίες, αποτελούσαν τον εύκολο τρόπο για να συσσωρεύονται πλούτη σε τσαρλατάνους και πίκρα και ανέχεια στο λαό.

Τέτοιες σκέψεις στριφογύριζαν ασταμάτητα στο μυαλό του Πολάρ, το αυγουστιάτικο εκείνο απομεσήμερο του 1978 και οι αναμνήσεις άγγιζαν, κάπου κάπου, κρυφές ευαίσθητες χορδές της ψυχής του, που μέχρι σήμερα δεν είχαν ακόμα, ίσως, απονεκρωθεί. Απόχτησε τις εμπειρίες του καθυστερημένα, γιατί ως νέος αγωνί-

στηκε να ωραιοποιήσει και να εξιδανικεύσει έναν κόσμο, για τον οποίο σήμερα ένιωθε απέχθεια κι αηδία. Το θεωρούσε σαν υπέρτατη υποχρέωσή του, ως γονιού, να προετοιμάσει τα παιδιά του για να μπορούν, από πολύ μικρά, ν' αδράχνουν ό,τι αυτός άρπαξε με μαεστρία μόνον όταν έγινε μεστωμένος άντρας. Τώρα πλέον γνώριζε και πίστευε πως, ο πλούτος και η εξουσία ανήκαν και θα ανήκουν, όσο υπάρχει αυτός ο κόσμος, μόνο σ' αυτούς τους λίγους που πιστεύουν στην εξουσιαστική δύναμη του χρήματος, ή που με αρρωστημένο φανατισμό υπερασπίζονται ιδανικά και ιδέες, λογικές ή παράλογες, κι είναι αποφασισμένοι να πεθάνουν γι' αυτές. Μόνον αυτοί θα είναι πάντα οι κυρίαρχοι του κόσμου. Όλοι οι υπόλοιποι έχουν δυο επιλογές: Ή θα υποταχθούν ή θα αφανιστούν!

Το στίγμα της εντιμότητας

Ο μεγάλος του γιος, ο Μάρκος, ήρθε κοντά του, κρατώντας ένα εικονογραφημένο παιδικό περιοδικό.

— Κοίτα, μπαμπά, τι μου αγόρασε η μαμά σήμερα το πρωί!.. «Ό Δάμων και ο Φιντίας»! Είναι πολύ ωραίο! Σε λίγη ώρα θα το αποτελειώσω..., είπε με φανερή ικανοποίηση το παιδί και γύρισε μερικές σελίδες σαλιώνοντας το δείκτη του χεριού του.

— Σ' αρέσει;

— Ναι, ναι... Πολύ! Γράφει πως πρέπει να θυσιαζόμαστε για τους φίλους μας!.. Κι ο δάσκαλος μας μίλησε κάποτε γι' αυτή την όμορφη ιστορία.

Ο Πολάρ χάιδεψε με στοργή το κεφάλι του γιου του και μετά τον έσυρε στο στήθος του.

— Δεν θέλω να σε πικράνω, παιδί μου, αλλά δεν συμφωνώ στο θέμα αυτό με το δάσκαλό σου... Δεν συμφωνώ καθόλου.. .

Είδε μ' ευχαρίστηση τα μάτια του παιδιού να διαστέλλονται από την έκπληξη και την απορία. Αυτή η αντίδραση τον έκανε να βεβαιωθεί πως, ήταν κατάλληλος ο χρόνος, για ν' αρχίσει να ρίχνει τους δικούς του σπόρους στην ψυχή του παιδιού του. Επιζητούσε να μεταλαμπαδεύσει στα παιδιά του, τις πεπιοθήσεις και τις εμπει-

ρίες του από την κοινωνική πραγματικότητα, με όσο πιο πειστικό και ήπιο τρόπο μπορούσε. Πίστευε πως, αυτή ήταν η καλύτερη μέθοδος για μια επιτυχημένη πλήση εγκεφάλου και γι' αυτό δεν θα δίσταζε να την εφαρμόσει στα ίδια του τα παιδιά για να τα σώσει, όπως έλεγε χαρακτηριστικά, από τη «διδασκαλική μαλάκυνση». Δεν είχε καμιά εμπιστοσύνη στους δασκάλους, ιδιαίτερα στους ονειροπαρμένους, που παίρνουν σοβαρά το ρόλο του «πλάστη των αγνών ψυχών», γιατί πίστευε πως ο διαπλαστικός αυτός ρόλος, ήταν ασφυκτικά περιορισμένος στις υπουργικές ντιρεκτίβες, οι οποίες επιδιώκουν να δημιουργήσουν «ενάρετους ανθρώπους και έντιμους πολίτες». Περιορίζει το ρόλο του δάσκαλου στη διδασκαλία των θετικών γνώσεων... Αριθμητική, φυσική, γεωμετρία και άλλα τέτοια... Αυτά τα μαθήματα προσφέρουν αντικειμενικές γνώσεις. Από τη στιγμή όμως που αρχίζουν οι υποκειμενικές εκτιμήσεις και οι προσωπικές απόψεις και ιδεολογίες, πάντα γίνεται μια πλήση εγκεφάλου, ένας προσηλυτισμός, απ' αυτόν που βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση... Και στο σχολείο, ανάμεσα στο δάσκαλο και στο μικρό μαθητή, ο δάσκαλος βρίσκεται χωρίς αμφιβολία σε πλεονεκτική θέση.

Ο Πολάρ δεν θα άφηνε σε τρίτους να διαπλάσουν τις ψυχές των δικών του παιδιών... Θα τα προετοίμαζε ο ίδιος για ν' αντιμετωπίσουν τη ζωή... Μόνον έτσι θα μπορούσε να τα προστατέψει από τα επικίνδυνα πλατωνικά οράματα των πληρωμένων ή άμισθων ηθικολόγων, αλλά και από τις μεθοδευμένες παγίδες του οικονομικοκοινωνικού συστήματος του Σανμαντάρ. Είχε τις δικές του παιδικές εμπειρίες. Οι παγίδες αυτές απόβλεπαν στη δημιουργία μιας στρατιάς από ονειροπόλους και ιδεαλιστές, που αποτελούν τα πιο εύπιστα θύματα των ωμών κυνηγών του κέρδους. Πολλά απ' αυτά τα θύματα θυσίασαν τη ζωή τους ή τα νιάτα τους, δουλεύοντας ευσυνείδητα, με ανταμοιβή τους επαίνους για αφοσίωση, για ιδανικά, για εντιμότητα... Η μεγαλύτερη ευχαρίστησή τους ήταν ένα φιλικό χτύπημα στην πλάτη και μια ηχηρή επιβράβευση της αξίας τους, μπροστά και στ' άλλα θύματα του περίγυρου. Ο Πολάρ ήξερε πως κι αυτός βρισκόταν, χρόνια ολόκληρα, στο στάδιο αυτό του «υπερτροφικού νήπιου με μουστάκια και γένια». Ήταν ικανός να μην κοιμηθεί μια νύχτα από συγκίνηση και περηφάνια, αν οι επιτήδειοι εγκωμιάζαν «την προσφορά του έντιμου και ευσυνείδη-

του έργου του», στα πρώτα χρόνια της υπαλληλικής του καριέρας. Οι έπαινοι και τα εγκώμια, ήταν ότι για μια άψυχη μηχανή το γράσο, ώστε να δουλεύουν πιο γρήγορα κι αποδοτικά τα πιστόνια και τα γρανάζια. Γι' αυτό θ' αγωνιζόταν με πείσμα για να μην περάσουν τα παιδιά του από το στάδιο αυτό της απαλλοτριωμένης προσωπικότητας. Θα τα διέπλαθε κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν ν' αντιμετωπίζουν άτιμα τους άτιμους κι έντιμα τους έντιμους ανθρώπους... Γι' αυτό, ψύχραιμος, μειλίχιος και με τη βεβαιότητα του ανθρώπου που πιστεύει βαθιά σ' αυτά που λέει, χαίδεψε τρυφερά τα μαλλιά του Μάρκου και τον ρώτησε:

— Πιστεύεις, αγόρι μου, πως σ' αγαπώ πολύ;

Ο μικρός ακούμπησε μ' εμπιστοσύνη το κεφάλι του στον ώμο του πατέρα του.

— Ναι, μπαμπά... Το ξέρω πως μας αγαπάς όλους πολύ... Εμένα, το Γιάννη, το Ριχάρδο, τη μαμά. ..

— Τότε τι λες; Θα σ' άφηνα εσένα, ένα μικρό αρνάκι, μέσα σ' ένα κοπάδι από λύκους;

— Θα 'θελα να 'μαι αρνάκι μέσα σε αρνάκια...

— Αυτή, παιδί μου, θα 'ταν η καλύτερη λύση. Στον κόσμο όμως που ζούμε, υπάρχουν και λύκοι και αρνιά... Ανακατωμένα... Λοιπόν; Αφού υπάρχουν λύκοι και πρόβατα, εσύ τι θα 'θελες να 'σαι;

— Λύκος, απάντησε χωρίς δισταγμό το παιδάκι και γρύλλισε με προσποιητή αγριότητα, δείχνοντας τα δόντια του για να παραστήσει τον άγριο λύκο.

— Όστε ήθελες να 'σαι λύκος!

— Εμ, βέβαια... Αν ήμουν αρνάκι, οι λύκοι στο πι και φι θα μ' έτρωγαν.

Ο Πολάρ έσκυψε και φίλησε το γιο του στα μαλλιά.

— Το ήξερα αγόρι μου πως θα βρεις μόνος σου τη σωστή απάντηση... Είσαι πλέον δέκα χρόνων... Ολόκληρος άντρας...

Πήρε το εικονογραφημένο περιοδικό στα χέρια του, το περιεργάστηκε επίμονα και μετά χαμογελώντας το επέστρεψε στο παιδί λέγοντας :

— Νομίζω πως θα 'ταν μεγάλο σφάλμα να σου πω να το σχίσεις πριν το διαβάσεις... Είναι ένα ωραίο βιβλίο, αλλά θα πρέπει, όταν το διαβάσεις, να βγάλεις σωστά συμπεράσματα... Σε κάποια σημεία διαφωνώ με το δάσκαλό σου... Από σένα θέλω, όταν το δια-

βάσεις ως το τέλος, να 'ρθεις να συζητήσουμε για το περιεχόμενό του. Θέλω να καταλάβεις πως όλοι οι φίλοι δεν είναι όπως ο Δάμων και ο Φιντίας... Μερικοί «φίλοι» είναι χειρότεροι κι από τους λύκους που καταβροχθίζουν αθώα αρνάκια... Συμφωνείς; Θέλεις να ξαναμιλήσουμε όταν διαβάσεις το βιβλίο;

— Ναι, το θέλω πολύ.

— Όταν λοιπόν το διαβάσεις, έλα να κάνουμε μια όμορφη συζήτηση... Νομίζω πως μεγάλωσες αρκετά και θα πρέπει να συζητάς μαζί μου ορισμένα προβλήματα που σ' απασχολούν...

Ο μικρός τον κοίταζε βαθιά και μ' εμπιστοσύνη στα μάτια. Μετά έβαλε το βιβλίο κάτω απ' τη μασχάλη του και χώθηκε τρέχοντας στο σπίτι.

Ο Πολάρ σηκώθηκε απ' τη σεζ λόνγκ και τεντώθηκε μερικές φορές για να ξεμουδιάσει. Πήγε στην άκρη της βεράντας κι έριξε τη ματιά του στις άγριες πευκοφυτεμένες πλαγιές και ρεματιές, που απλώνονταν από κάτω. Ήταν ένας ευτυχισμένος άνθρωπος και οικογενειάρχης. Βελτιώνοντας τη «μέθοδο Πολάρ» για τον υπολογισμό των εισοδημάτων, διαπίστωσε πως η περιουσία του ήταν τέτοια, που θα μπορούσε, χωρίς πια να κερδίσει ούτε φράγκο, να ζήσει όπως τώρα σπάταλα μια ολόκληρη χιλιετηρίδα... Δέκα ολόκληρους αιώνες! Κι όλα αυτά, γιατί είχε έγκαιρα ξυπνήσει από το λήθαργό του...

Θα μπορούσε σ' όλη του τη ζωή να παραμείνει ένας έντιμος δημόσιος υπάλληλος του Σανμαντάρ, αλλά γι' αυτόν και τα παιδιά του η εντιμότητα αυτή θα ήταν ένα ανεξίτηλο στίγμα... Γιατί η εντιμότητα στο Σανμαντάρ ήταν ένα συνώνυμο της βλακείας και πολλές φορές ταυτιζόταν με τη νωθρότητα και την τεμπελιά... Όχι, δεν ήθελε να είναι έντιμος! Θα διεκδικούσε κι αυτός το μερίδιο απ' τη λεία που άρπαχνε ολόκληρο το κοπάδι των λύκων... Ήταν μήπως ατιμία, που ζήτησε ένα κοψίδι από την απέραντη ψησταριά που ξεκοκάλιζε η «Τομπάκο Κόμπανι»; Όχι, δεν ήταν ατιμία. Ήταν ένα νόμιμο δικαίωμα... Το δικαίωμα του πεινασμένου να κόψει ένα τσαμπί απ' το ξέφραγο αμπέλι, που δεν έχει ούτε φράχτες, ούτε φύλακες, ούτε ιδιοκτήτες... Γι' αυτό ο Πολάρ πίστευε ενσυνείδητα, και θα το 'λεγε και στα παιδιά του, για να 'ναι περήφανα για τον πατέρα τους, πως στη ζωή του υπήρξε ένας έντιμος υπάλληλος κι αργότερα, ένας έντιμος κι αυτοδημιούργητος επιχειρηματίας.

Η πώρωση είχε φτάσει ως το μεδούλι του. Το 'νιωθε, το αισθανόταν, το 'βλεπε γύρω του και διαπίστωνε με ικανοποίηση πως, κατά βάθος, ήταν περήφανος κι ευτυχισμένος γι' αυτόν τον ταχύτατο μετασχηματισμό της προσωπικότητάς του. Είχε ξαναπλάσει τον εαυτό του με τα ίδια του τα χέρια, για να τον κάνει πιο αληθινό, πιο πραγματικό, για να τον προσαρμόσει στο περιβάλλον μέσα στο οποίο ήταν αναγκασμένος να ζει και να κινείται. Τώρα ένιωθε τη σιγουριά του μελισσοκόμου μέσα στην προστατευτική στολή του, την τόλμη του ξυλοκόπου που κατεβάζει τη χοντρή δερμάτινη μπότα του στο κεφάλι της οχιάς, την αγέρωχη αλαζονεία μα και τη δύναμη του λιονταριού που άφοβα μπορεί να ξαπλώσει στην είσοδο μιας λυκοφωλιάς. ..

Με τα κιάλια του κοίταζε αφηρημένος το όμορφο καταπράσινο τοπίο της δεξιάς πλευράς του απέναντι κοντινού λοφίσκου, που πάνω του, σαν πελώρια σαλιγκάρια, ήταν κολλημένες οι βίλες των πλούσιων γειτόνων του. Στη βεράντα της μιας, θαύμασε το φιδίσιο κορμί μιας όμορφης γυναίκας που ηλιοψηνόταν για να μαυρίσει, φορώντας μόνο ένα σλιπάκι. Πιο πέρα, σ' έναν κήπο, δυο πιτσιρίκοι έπαιζαν μ' έναν ρωμαλέο αλσατικό σκύλο. Σ' ένα κοντινό αρχοντικό μ' εντυπωσιακό χωριάτικο αρχιτεκτονικό σχέδιο, παρατήρησε ένα κακογραμμένο σύνθημα, με μεγάλα και χωρίς συμμετρικές αναλογίες γράμματα, που είχαν καλύψει την πλευρά του εξωτερικού περιτειχίσματος σ' όλη της την έκταση. Με κάποια δυσκολία ξεχώρισε τις λέξεις. Τις σιγοψιθύριζε μία μία:

«Δεν θέλουμε τα πολλά... Τα θέλουμε όλα, γιατί όλα είναι δικά μας... Όλα μας ανήκουν, γιατί εμείς είμαστε ο λαός».

Ο Πολάρ χαμογέλασε. Μ' όλο που από ιδιοσυγκρασία ένιωθε απέχθεια γι' αυτά τα ατίθασα «μπάσταρδα», που λέρωναν τους τοίχους με συνθήματα ή βρομόλογα, σκέφτηκε πως μια τέτοια φράση θα μπορούσε, με ήσυχη τη συνείδηση, να τη γράψει κι ο ίδιος... Και μάλιστα στην είσοδο της βίλας του, με όμορφα καλλιγραφικά γράμματα.

Θυμήθηκε τα περασμένα χρόνια και τον παλιό του γνώριμο, το Λαφόρτα, με τις αναρχικές ιδέες του και τον μποέμικο κι ανέμελο τρόπο της ζωής του. Ήταν ένας επαναστάτης, ο οποίος δεν είχε εντοπίσει ακόμα τον τύραννο που θα πολεμούσε κι ούτε ήξερε με ποιον ή ποιους θα τον αντικαθιστούσε αν, κατά τύχη, τον έβρισκε

και τον αφάνιζε... Θα προτιμούσε να πεθάνει απ' την πείνα, για να νιώθει την ικανοποίηση πως δεν έδωσε την ευκαιρία στους άλλους για να τον μεταχειριστούν σαν εργαλείο εκμετάλλευσης, κάτω από το ζυγό της μισθωτής εργασίας. Αυτό το όμορφο παλικάρι, με την πυκνή πυρόξανθη γενειάδα και τα γαλανά μάτια, τα ακατάστατα και βρόμικα μακριά μαλλιά, τα μισοδιαλυμένα τσόκαρα και το πάντα λιγδιασμένο φαρδύ κι ασουλούπωτο χακί χιτώνιο, του δημιουργούσε συναισθήματα ανάκατα με συμπάθεια και οίκτο. Προσπάθησε, μάλιστα, πολλές φορές να τον πλησιάσει πιο πολύ, για να εμβαθύνει περισσότερο στη φιλοσοφία του και τον αντικοινωνικό, για τους άλλους, τρόπο της ζωής του. Όταν όμως ο καλός του γείτονας, ο Χανς, τον προειδοποίησε με μισόλογα πως, αυτές οι συμπάθειές του άρχισαν να γίνονται αντιληπτές απ' την αστυνομία της περιοχής του, φρόντισε έγκαιρα να διακόψει κάθε σχέση με το Λαφόρτα. Μάλιστα, άρχισε να ασκεί αυστηρή κριτική, μπροστά σε τρίτους, των ιδεών και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς του «ακούρευτου τεμπέλη», και ιδιαίτερα μπροστά σ' όσους ήξερε πως είχαν δεσμούς με τις μυστικές υπηρεσίες... Να, ας πούμε, σαν τον Έρικσον ή τον κουρέα της γειτονιάς, που μοναδική του επιθυμία σ' αυτή τη ζωή ήταν, όπως άφηνε να εννοηθεί μέσα στην ακατάσχετη φλυαρία του, να του δοθεί η ευκαιρία για να ξυρίσει αυτόν τον «λιγδιασμένο σκαντζόχοιρο» χωρίς σαπουνάδα.

Τώρα, το κακογραμμένο πολιτικό σύνθημα στον τοίχο της απέναντι βίλας, του ξανάφερε στο νου τον κουλτουριάρη κι αναρχικό Λαφόρτα και μ' έκπληξη διαπίστωσε πως και τα δικά του κοινωνικοπολιτικά «πιστεύω» είχαν υποστεί, σταδιακά, τέτοιες διαφοροποιήσεις, ώστε, σε πολλά σημεία, οι ιδέες τους να είναι ταυτόσημες. Οι διαφορές θα μπορούσαν να περιοριστούν μόνο σε ορισμένα «λεπτά σημεία», που προσδιόριζαν την ποιότητα των στόχων. Έτσι, ενώ ο ίδιος θεωρούσε φυσικό νόμο την ανυπαρξία του κρατικού ελέγχου και της εξουσίας στους μηχανισμούς διανομής του πλούτου, ο Λαφόρτα πίστευε πως αυτή η ανυπαρξία της κρατικής εξουσίας, θα εξαφάνιζε την εκμετάλλευση και θα διευκόλυνε τους πολλούς να μοιράσουν τα κοινωνικά αγαθά που νέμονται οι λίγοι. Αυτό το μοίρασμα των αγαθών είχε τότε απασχολήσει, για μια ολόκληρη εβδομάδα, το Χανς και τον κουρέα στο κατάμεστο από πελατεία κουρείο, για να καταλήξουν θριαμβευτικά και ομόφωνα

στο συμπέρασμα πως, τη δουλειά αυτή οι παππούδες τους την ονόμαζαν «πλιάτσικο». Κάνοντας ο Πολάρ σύγκριση ανάμεσα στους στόχους του Λαφόρτα και στους δικούς του, ένωσε μια σκωπτική διάθεση να σκιαγραφήσει, εκείνη τη στιγμή, το τωρινό ιδεολογικό του πορτρέτο, για να δει, όπως συλλογίστηκε, τη «στραπατασαρισμένη φάτσα του». Κατάληξε αβίαστα στο συμπέρασμα πως, αν ο Λαφόρτα της εποχής εκείνης ήταν ένας «αναρχοπλιατσικολόγος», ο ίδιος είχε καταφέρει να γίνει τώρα ένας «αναρχοκαπιταλιστής»... Θα μπορούσε να προσθέσει και τη λέξη «αδίστακτος», μα σταμάτησε αμήχανος, με την αίσθηση πως η λέξη αιωρούνταν σ' έναν απύθμενο σκοτεινιασμένο πρωτόγνωρο χώρο.

Ίσως, στον ίδιο αυτό χώρο υπήρχαν, ακόμα, καταχωνιασμένα κάποια υπολείμματα από μια θρυμματισμένη, μια κατακρεουργημένη συνείδηση, που εξακολουθούσαν να σπαρταρούν όταν δέχονταν έντονα εξωτερικά ερεθίσματα, σαν σπαθιές σε κουφάρι που ψυχορραγεί!

Ήταν Αύγουστος του 1978 !

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

Ο Σωκράτης Σίσκος γεννήθηκε στον Εμμανουήλ Παπά του νομού Σερρών.

Περάτωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στις Σέρρες και αποφοίτησε από το Τμήμα Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Μετεκπαιδεύτηκε στο Παρίσι σε θέματα «οικονομίας των μεταφορών» και συνέγραψε πλήθος άρθρων και δυο βιβλία συγκοινωνιακού περιεχομένου.

Εργάσθηκε στους Ελληνικούς Σιδηροδρόμους και διετέλεσε πριν από την παραίτησή του, το 1992, προϊστάμενος Εμπορικής Εκμεταλλεύσεως στην Περιφερειακή Διεύθυνση Μακεδονίας / Θράκης.

Συμμετείχε σε μελέτες της Πολυτεχνικής Σχολής Θεσσαλονίκης και ως εισηγητής, στην έρευνα για τη διακίνηση των επικίνδυνων φορτίων, με βάση τους κανονισμούς και τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την έρευνα πραγματοποίησε (1997-1998) το Εργαστήριο Συγκοινωνιακής Τεχνικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Διετέλεσε μέλος της πρώτης Συντακτικής Επιτροπής και επιμελητής των οικονομικών και συγκοινωνιακών θεμάτων, στην εγκυκλοπαίδεια "Παιδεία" του εκδοτικού οργανισμού ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ-ΠΑΙΔΕΙΑ.

Τα λογοτεχνικά του έργα είναι:

- Ηλιαχτίδα σε ξανθά μαλλιά	<i>Θεατρικό 1962</i>
- Η συμμορία	<i>Μονόπρακτο 1976</i>
- Το στραπατσαρισμένο πορτρέτο	<i>Πεζογράφημα 1982</i>
- Ο τελευταίος βασιλιάς
(<u>Α' βραβείο</u> "Παρνασσού" 1983)	<i>Θεατρικό 1985</i>

- Οι ευνουχισμένοι *Διηγήματα 1987*
- Η προαγωγή *Πεζογράφημα 1987*
- Η ματωμένη ολυμπιάδα *Μυθιστόρημα 1988*
- Στις μέρες της Χαιρώνειας *Θεατρικό 1989*
- **ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ (ή ο άλλος Περσέας)** *Μυθιστόρημα 1991*
 (Α' βραβείο «Παρνασσού» 1990-Επανεκδόθηκε με νέο τίτλο το 2013 και 2014)
- **Ο Ιταλός, ο Ολλανδός και η Μακεδονία του Κρατερού** *Πεζογράφημα 1992*
 (διασκευάστηκε και σε θεατρικό)
- **Η ταβέρνα του Κρατερού** *Θεατρικό 1994*
Γ' βραβείο της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, 1993
- **Οράματα,** (Μέρος Α) *Πεζογράφημα 1993*
- **Οι φίλοι μας απ' τη Δανία** *Μυθιστόρημα 1994*
- **Οράματα,** (Μέρος Β) *Πεζογράφημα 2006*
- **Ο γιος του ΕΜΜ. ΠΑΠΑ στο Μανιάκι** *Μυθιστόρημα 2009*
- **Οι «Άτιμοι» ηγήτορες των Λαών** *Άρθρα/Κείμενα 2011*
- **Το ρόπαλο του Κάιν** *Πεζογράφημα 2011*
- **Ευλογημένοι και Καταραμένοι** *Μυθιστόρημα*
1ος τόμος 2012
2ος τόμος 2013
3ος τόμος 2015
- **Το Θαύμα του Ελληνικού Πολιτισμού** *Πραγματεία 2015*

Επανεκδόθηκαν

- Η Ταβέρνα του Κρατερού
(Γ' Βραβείο της Ε.Ε.Θ.Σ. 1993 – Α' Έκδοση 1994)	Θεατρικό 2013
- ΠΕΡΣΕΑΣ, ο βασιλιάς των Μακεδόνων
(Βραβείο «ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ» 1990). Α' Έκδοση 1991 με τίτλο «το Συνέδριο», Β' Έκδοση 2013 με τον νέο τίτλο , Γ' Έκδοση 2015 από τον εκδοτικό οργανισμό «Μαλλιάρης - Παιδεία», με μικρή τροποποίηση του τίτλου της Β' Έκδοσης. Έγινε επανέκδοση το 2014, σε CD, της Β' Έκδοσης του 2013.	Μυθιστόρημα 2014
- Στις Μέρες της Χαιρώνειας
(Α' Έκδοση 1989)	Θεατρικό 2014
- Η Ματωμένη Ολυμπιάδα
(Α' Έκδοση 1988)	Μυθιστόρημα 2014
- Το Θαύμα του Ελληνικού Πολιτισμού
(Α' Έκδοση Μάης 2015, Β' βελτιωμένη Έκδοση Ιούλιος 2015)	Πραγματεία 2015
- Οράματα (Μέρος Β')
(Β' Έκδοση σε CD)	Πεζογράφημα 2016
- Ευλογημένοι & Καταραμένοι
(3 τόμοι - Γ' Έκδοση σε CD)	Μυθιστόρημα 2016
- Ο γιος του Εμμανουήλ Παπά στο Μανιάκι
(Γ' Έκδοση σε CD)	Μυθιστόρημα 2016
- Το στραπατσαρισμένο πορτρέτο
(Β' Έκδοση σε CD)	Διήγημα 2016

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

Τα ιδιαίτερα τεχνικά τυπογραφικά χαρακτηριστικά, η αυτοτελής προσθήκη διαφημιστικών ή άλλων κειμένων τα οποία δεν έχουν σχέση με τα κυρίως κείμενα των παρακάτω εκδοθέντων λογοτεχνικών έργων, και ο καλλιτεχνικός σχεδιασμός και η σελιδοποίησή τους (Layout Design):

- 1.- Του βραβευμένου από τον «Παρνασσό» θεατρικού έργου «Ο Τελευταίος Βασιλιάς» (Άγης Δ' της Σπάρτης), της έκδοσης του 1985.
- 2.- Του Α' Μέρους του πεζογραφήματος «Οράματα» (με υπότιτλο: Ένας Καθολικός στο Άγιον Όρος της Μακεδονίας), της έκδοσης του 1993.
- 3.- Της Γ' Έκδοσης 2015, του επίσης βραβευμένου από τον «Παρνασσό» μυθιστορήματος με τίτλο «Περσέας, ο τελευταίος βασιλιάς των Μακεδόνων», αποτελούν:

Για τις συγκεκριμένες αυτές εκδόσεις, μέρος των πνευματικών δικαιωμάτων του εκδοτικού οίκου «Μαλλιάρης-Παιδεία». **Όλα τα λογοτεχνικά κείμενα και οι πρόλογοι, αυτών αλλά και των υπόλοιπων έργων ανήκουν, χωρίς κανέναν περιορισμό, στην πνευματική ιδιοκτησία (copyright) του συγγραφέα.**

ISBN 978-960-9763-18-9